

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav jižní a centrální Asie

Bakalářská práce

Kateřina Rührová

Střední Evropa a hledání cest k nezávislé Indii

Central Europe and exploring paths to independent India

Praha 2018

Vedoucí práce: PhDr. Jaroslav Strnad, Ph.D.

Poděkování patří v první řadě především PhDr. Jaroslavu Strnadovi, Ph.D. za jeho důvěru, trpělivost a vedení této bakalářské práce. Dále bych ráda poděkovala PhDr. Janě Šplíchalové za praktické rady.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne .....

.....
Jméno a příjmení

Klíčová slova:

indicko-československé vztahy, indický boj za nezávislost, Subháščandra Bose,
A.C.N. Nambijár

Key words:

Indian-Czechoslovak relations, Indian struggle for Independence, Subhash Chandra Bose,
A.C.N. Nambiar

Abstrakt:

Hlavním cílem této bakalářské práce je zmapování a zpracování archivních materiálů nacházejících se v českých archivech, které se týkají politika a bojovníka za indickou nezávislost Subháščandry Boseho a jeho spolupracovníka A.C.N. Nambijára. Tyto materiály zachycují jejich aktivity ve vztahu k tehdejší Československé republice. V práci bude kladen důraz na zkoumání politických aspektů vztahů zasazených do atmosféry a kontextu předválečné a válečné doby. Předmětem zájmu bude i válečná a poválečná aktivita A.C.N. Nambijára, jestliže se týká jeho aktivit souvisejících s působením v Německu, pokud je možno ji zpracovat na základě nově zpřístupněných dokumentů z britských archivů.

Abstract:

The main aim of this bachelor thesis is to map and process archival documents found in the Czech archives concerning the politician and fighter for Indian independence Subhaschandra Bose and his co-worker A.C.N. Nambiar. These materials deal with their activity in relation to the then Czechoslovak Republic. The thesis lays stress on the survey of political and economic aspects of relations set in the atmosphere and context of pre-war and war era. Another topic of interest is the war and post-war activity of A.C.N. Nambiar in relation to his stay in Germany, if it can be utilized on the basis of the newly accessible documents from the British archives.

Obsah

1. Úvod.....	7
1.1. Seznámení s archivy a archiváliemi.....	8
2. A.C.N. Nambijár.....	10
3. Subháščandra Bose.....	15
4. Subháščandra Bose v Evropě.....	21
4.1. Subháščandra Bose v Československu.....	25
4.2. Setkání s nacistickou ideologií.....	29
5. Útěk z vlasti.....	30
6. Spolupráce s Osou.....	33
6.1. Záznamy z britského archivu.....	34
6.2. Přelíčení s vojáky INA.....	41
7. Život A.C.N. Nambijára po válce.....	44
8. Odkaz Subháščandry Boseho.....	48
9. Závěr.....	50
10. Použité zdroje.....	51

1. Úvod

Následující bakalářská práce bude zaměřená především na osobu indického politika a bojovníka za nezávislost Subháščandry Boseho¹ a na jeho působení v Evropě. Přínosem práce by mělo být zpracování dostupných materiálů umístěných v archivech na území České republiky a nově odtajněných materiálů z výsledku jeho dlouholetého spolupracovníka A.C.N. Nambijára, který byl po druhé světové válce zadržen a vyslýchán Spojenci. Tyto zdroje by mohly přinést jiný pohled na hnutí za nezávislost Indie.

Vzhledem k rozsáhlému množství publikací, které vznikly o Subháščadrovi Bosem, Prozatímní vládě Svobodné Indie či o její armádní jednotce a indické spolupráci se zeměmi Osy, není možné s ohledem na rozsah práce rozpracovat a rozvést vše. Detailněji se práce zaměřuje pouze na vybrané aspekty.

Práce se do větší hloubky zabývá politikovým působením v Evropě. Menší důraz je kladen na jeho činnost v Asii. Dalším předmětem zkoumání bude již zmíněný novinář a diplomat A.C.N. Nambijár, který se především v Evropě velmi angažoval v hnutí za svobodnou Indii. Ačkoliv není veřejnosti tolik znám, pohyboval se mezi významnými indickými osobnostmi celý svůj život. Úplně první kniha o A.C.N. Nambijárovi vyšla teprve v roce 2016.

Při práci a posuzování archivních materiálů, a především při zpracování informací z výsledků, je nutné brát ohled na to, jakým způsobem bylo informací dosaženo a kým byly informace získané. Archivní materiály z britských zdrojů jsou volně ke stažení na webových stránkách National Archives, Kews, sign. KV2/3904. Vzhledem k nepravidłnostem a množství příloh udávám v některých případech číslo strany pdf.

---

¹ Někdy bývá také nazýván Nétají-Vážený vůdce.

Systém řazení v českých archivech se může lišit. Pro lepší orientaci a větší přehlednost, kromě případu-Archiv AV ČR, Fond Krása Miloslav (neuspořádáno) karton 7, dodávám další signatury a značení, pokud možno. Dále jsou v textu použité informace získané z badání z Archivu Kanceláře prezidenta republiky, Archivu Ministerstva zahraničí a Archivu Bezpečnostních složek.

Co se týče přepisu indických jmen a termínů, vycházím z již mnohdy zavedených českých přepisů uvedených především v Dějinách Indie napsaných kolektivem autorů v Nakladatelství lidové noviny a z knihy Subháščandra Bose: Hledání cest ke svobodě Indie od Stanislavy Vavrouškové a Jana Bečky.

1.1. Seznámení s archivy a archiváliemi

Následující kapitola představuje a popisuje archivy a archiválie, jež byly pro tuto práci využity.

Archiv Ministerstva zahraničních věcí shromažďuje informace týkající se zahraniční politiky od roku 1918 až po současnost. Tento specializovaný archiv uchovává dokumenty z činnosti MZV včetně originálů mezinárodních smluv.

Fond Diplomatický protokol II. obsahuje záznamy o diplomatických stycích, zřizování zastupitelských úřadů, udělování vyznamenání v časovém rozmezí 1945-1975.

Fond V. sekce – administrativní časového vymezení 1918-1939 obsahuje především materiály zabývající se konzulární a administrativní agendou, opatřováním dokladů, ochranou čs. příslušníků a jejich zájmů v cizině a v neposlední řadě pasovými a vízovými záležitostmi.

Archiv Akademie věd České republiky uchovává materiál z činnosti Akademie věd České republiky. Vedle fondu pracovišť AV ČR se také specializuje na uchovávání osobních fondů vědců. Archiv spravuje také Fond Krása Miroslav. Jedná se o množství 12 kartonů s časovým rozsahem od 30. let minulého století až do roku 2003. Pozůstalost indologa a pracovníka Orientálního ústavu AVČR se skládá z korespondence, indologovy vlastní práce, přípravných a studijních materiálů, dokumentace z veřejné činnosti, písemností cizí provenience. Tento fond není zatím uspořádaný.

Karton 7 tohoto fondu obsahuje veškeré nashromážděné materiály, které Dr. Krása získal k osobě Subháščandry Boseho. Karton členěný do 5 složek a 15 podsložek obsahuje například korespondenci, publikace tohoto indického nacionalisty, dále články a zmínky o S.Bosem, český překlad knihy: Subhas Chandra Bose „As I knew him“ od Kitty Kurti. Vše je doplněno o vlastní poznámky doktora Kráasy.

Archiv Kanceláře prezidenta republiky je specializovaný archiv, jež je součástí Kanceláře prezidenta republiky. Hlavním úkolem je uchovávat a zpracovávat materiály ze spisové služby kanceláře. Nejrozsáhlejší fond Kancelář prezidenta republiky shromažďuje dokumenty československých a českých prezidentů od roku 1918. Samotné protokoly fondu Kanceláře prezidenta republiky obsahují protokol A, který schraňuje audience u prezidenta republiky. V této práci bylo použito složky řazené do tohoto protokolu.

Národní archiv v Londýně zpřístupnil 24. října 2014 složku s referenčním číslem KV 2/3904, jež se zabývá osobou indického novináře A.C.N.Nambijára v časovém ohraničení od 1945 až do roku 1948. Složka se skládá z 218 stran. Největší část zaujímá zpráva z výsledku datovaná k 17. září 1945. Mezi dalšími přílohami ke složce se nacházejí například dopisy od

Nambijárových spolupracovníků či Nambijárova žádost o vrácení peněz uložených v německé bance.

Je možné, že ve zprávě z výsledku nejsou všechna data a informace přesně uvedené.
(Viz datum Nambijárova narození)

Archiv bezpečnostních složek spadá pod Ústav pro studium totalitních režimů. Archiv spravuje archiválie bezpečnostních složek například StB, pohraniční stráže či Veřejné bezpečnosti. Archiv dále vydává lustrační osvědčení a dohledává údaje k osvědčení účastníka odboje a odporu proti komunismu.²

V Historickém fondu Státní bezpečnosti jsou uloženy svazky, jež byly po ukončení označeny jako zvláště závažné a vhodné pro dokumentaci historického vývoje a kontrarozvědky. Do fondu spadá také „Akce B“ z roku 1953. Časový rozsah Historického fondu Státní bezpečnosti je od roku 1945-1989.

2. A.C.N.Nambijár

A.C.N. Nambijár celým jménem Aratil Cantēt Nārāyaṇaṇ Nampiyār se narodil 15. června 1898 podle údajů, jež sám poskytl během výsledku v září 1945.³ V publikaci, kterou napsal na základě osobních rozhovorů s A.C.N. Nambijárem a svého vlastního bádání Vallapala Bálačandran, je uvedené datum 2. června 1896.⁴ Who's who in Germany z roku 1964 například uvádí 15.června 1896.⁵

O místu narození již není pochyb. Jeho rodiště Kadirur se nachází na Malabárském pobřeží v dnešním svazovém státě Kérala. Otcem A.C.N. Nambijára byl zámožný

---

² <https://www.abscr.cz/informace-o-naplnovani-zakona-c-262-2011/> [cit. 9.8.2018].

³ National Archives, Kew - Nambiar KV-2-3904_2 - Statement of A.C.N.Nambiar, pdf.s. 8.

⁴ Ibid, s.4.

⁵ https://books.google.de/books?id=l_q5AAAAIAAJ&q=%22Nambiar%22+June+1896&dq=%22Nambiar%22+June+1896&hl=de&sa=X&ved=0CCKQ6AEwAWoVChMlksmB2ljcxwIVxtYUCh16vg6B [cit.20.10.2017].

velkostatkář a spisovatel píšící v malajálamštině. V.K. Najanára je považován za průkopníka povídek v malajálamštině. Matka také pocházela z velmi dobré rodiny a syn tradičně přijal její jméno Aratil Cantēt.⁶ A.C.N. Nambijár měl dva bratry a tři sestry. Vystudoval práva na University of Madras.

V. Bálačandran popisuje, že A.C.N. Nambijár měl velmi špatné vztahy se svým starším bratrem. Zárodkem nesvárů byla otcova favorizace staršího syna. Konflikt se ještě vyhrotil, když se A.C.N. Nambijár sblížil se svojí budoucí manželkou Suhásiní Čattópadhjájovou. Seznámili se již během jeho studia na univerzitě. Starší bratr, který byl po smrti otce hlavou rodiny, se razantně postavil proti jejich vztahu. To mladý pár neodradilo a v září roku 1917 se vzali.⁷ Samotné manželství poukazuje na to, v jak prominentních kruzích se A.C.N. Nambijár od začátku pohyboval. Suhásiní Čattópadhjájová byla vůbec první ženou, která se stala členkou Komunistické strany Indie.⁸ Její sestra Saródžiní Naidúová (1879-1949) byla básnířka, ale především aktivně bojovala za nezávislost své vlasti. Zastávala vysoké postavení v rámci Indického národního kongresu⁹. Účastnila se celostátního hnutí občanské neposlušnosti a dalších protikoloniálních akcí. Za svoji činnost byla několikrát vězněna po boku dalších bojovníků proti britské koloniální vládě. Saródžiní Naidúová patří k předním osobnostem indického hnutí za nezávislost.

V roce 1919 odjel A.C.N. Nambijár sám do Spojeného království, aby začal studovat ekonomii. Po třech měsících ale Lodon School of Economics opustil a dále studoval pedagogiku. Za dva roky toto studium dokončil a vyučuje na dvou londýnských školách.

---

⁶ BALACHANDRAN, Vappala. A life in shadow: the secret story of ACN Nambiar: a forgotten anti-colonial warrior. New Delhi: Lotus Collection, Roli Books, 2016, s.12.

⁷ Někdy je udáván rok 1919.

⁸ <https://www.frontline.in/static/html/fl2916/stories/20120824291611500.htm> [cit.20.12.2017].

⁹ Indický národní kongres (Indian National Congress)-nejstarší indická politická strana. Založena 1885. Zastávala protikoloniální politiku.

Už ve dvacátých letech se Indové žijící v Británii scházeli na protivládních schůzkách. Z počátku se jednalo pouze o setkání mezi krajany za účelem diskuzí a podněcování národního sentimentu. Agitační charakter přibyl až později. A.C.N. Nambijár se těchto schůzek účastnil, a to pravděpodobně posílilo jeho protikoloniální přístup.

Po třech letech se vrací do Indie, kde si najde místo na škole v Kójamputtúru. Jeho přítel a podnikatel mu ale nabízí lepší práci. I přes nezkušenost v tomto oboru, odchází Nambijár v roce 1921 zastupovat jeho firmu Orient Trading Coy¹⁰ do Anglie. Další dva roky pracuje pro tuto firmu v Londýně. Zde žije se Suhásiní, která v Londýně studuje. Během roku 1923 se dozvídá o závažných finančních problémech firmy. Následující období představuje pro Nambijára těžkosti. Jeho synovec Džajásúraja Naidú mu při své návštěvě poradí, ať se začne věnovat žurnalistice a přestěhuje se do Berlína, kde je život mnohem méně nákladný. Navíc už je v Berlíně komunita Indů. A.C.N. Nambijár svého příbuzného poslechně. Během dubna 1924 se společně s manželkou stěhuje do Německa.

V Německu se potká se svým švagrem Víréndranáthem Čattópadhjájem, zvaným též Čattó, a jeho družkou Agnes Smedley. A.C.N. Nambijárovi se líbí Čattópadhjájův anarchistický přístup a ovlivňuje ho i svým postojem k Rusku a komunismu. Podle svých vlastních slov se právě díky Čattópadhjájovi začíná zajímat o tyto myšlenky. Později Nambijár sám dodává, že spíše než s anarchistickými myšlenkami se ztotožňuje s marxistickou doktrínou.¹¹ V Berlíně se setkává s dalšími Indy, kteří jsou zde usazení či studují. Seznamuje se s N.G. Ganpulejem, který se posléze stane jeho dlouholetým spolupracovníkem.

Čattópadhjáj a Ganpulej začnou vydávat Indo-German Trade Review. Nambijár pro ně pracuje a zároveň navštěvuje hodiny němčiny. Práce mu ale neposkytuje dostatečný příjem,

---

¹⁰ Coy zkratka pro Company.

¹¹ National Archives, Kew - Nambiar KV-2-3904_2, s.4.

navíc je po čtyřech číslech vydávání časopisu ukončeno, proto si Nambijár přivydělává překlady a výukou anglického jazyka. Kromě toho píše články pro The Hindu vycházející v Madrásu. Během roku 1927 je už zcela schopný uživit se pouze žurnalistikou. Pracuje například pro Forward či Daily Mail a další noviny.

Nambijár se účastní první konference Ligy proti imperialismu¹², jež se konala v Bruselu v únoru 1927¹³. Na konferenci se seznamuje s Džaváharlálem Néhrúem a dalšími indickými delegáty.

Néhrú brzy poté přijíždí do Berlína a nabídne Nambijárovi práci. Jedná se o centrum pro indické studenty zaměřené především na technické obory. Cílem tzv. Kongresového byra v Berlíně je pomoci studentům s obtížemi, jež je mohou v cizině potkat. Nambijár souhlasí a první kancelář je otevřena v Mauzerstrasse 52 v Berlíně. Nambijár si najímá asistentku slečnu Geisslerovou. Eva Geisslerová pro Nambijára pracuje až do roku 1931. V záznamech britské tajné služby je vedena jako Nambijárova dlouholetá milenka. Když je Nambijár zadržen Brity, Eva Geisslerová za něj oroduje v dopise.

Kongresové byro mělo za úkol poskytovat materiály o studijních možnostech v tehdejší Výmarské republice, dále pomáhat studentům s praktickými záležitostmi, například s přijímacím řízením, zařizováním ubytování či s osvojením si němčiny. Nambijár přiznává, že jeho snaha byla podporována také Německým ministerstvem školství.¹⁴ Nambijár měl za úkol „během jejich studia pokusit se udržet u studentů smýšlení korespondující s Indickým národním kongresem.“¹⁵

---

¹² Celý název: League Against Imperialism and For National Independence.

¹³ National Archives, Kew - Nambiar KV-2-3904_2, The Congress Bureau in Berlin, s. 4. (V záznamech z výsledku uvedeno špatné datum-rok 1928).

¹⁴ Ibid, s. 5.

¹⁵ Ibid, s. 5, „to try to maintain the Indian National Congress outlook in the Indian students generally during their stay.“

I nadále pokračuje spolupráce mezi Kongresem a Nambijárem. V červenci roku 1929 doprovází bývalého prezidenta Kongresu, Šěšattiriho Šríniváse Aijangára, na jeho návštěvě v Moskvě. V Sovětském svazu je přítomen setkání se sestrou Trockého, Olgou Kameněvovou, která v té době vedla VOKS¹⁶. Uskutečnila se i schůzka s tehdejšími „lidovými komisaři pro vzdělávání“ Anatolijem Lunačarským. Indiští hosté se také mimo jiné sešli s Nikolajem Bucharinem a Josifem Stalinem. Většinu těchto schůzek zorganizoval synovec Rabíndranátha Thákura. V té době totiž Surendranáth Thákur žil a studoval v Moskvě.

Druhá konference Ligy proti imperialismu se konala ve Frankfurtu v červenci 1931. Nambijár byl také přítomen. V tomto období byla značná část kongresistů zavřena za své činnosti ve vězení. Tento vývoj zasáhl i do Nambijárova života. Kongres nemohl dále posílat peníze na vedení Kongresového byra v Berlíně a Nambijár je po šestiměsíčním provozu nucen centrum uzavřít.

Nambijár se tedy dál živí novinářinou. Během roku 1931 je poctěn vzácnou návštěvou. Do Evropy přijíždí Rabíndranáth Thákur, Saródžiní Naidúová, K. M. Panikkar a další osobnosti. Rabíndranáth Thákur pokračuje na pozvání VOKSu do Moskvy. Nambijár odmítá politické schůzky se zástupci Sovětského svazu, které mu nabízí Čattópadhjáj.^{17 18}

Přesto v jeho životě nastává nečekaný obrat. Z ničeho nic je zadržen jednotkou SA^{19 20} a je po dobu šesti týdnů vězněn. SA mu zabavila pas. Po propuštění měl neprodleně opustit Prusko. Novým útočištěm se mu stala Praha. V Československu se ho ujímá profesor Vincenc Lesný, s nímž velmi rychle naváže přátelský vztah. I zde se živí novinářinou.

---

¹⁶ VOKS-je akronym Всесоюзное общество культурной связи с заграницей, tedy Všesvazová společnost pro kulturní vztahy se zahraničím.

¹⁷ National Archives, Kew - Nambiar KV-2-3904_2, Further Activities in Germany, s.6.

¹⁸ Čattópadhjáj nakonec umírá v SSSR v roce 1937. S největší pravděpodobností se stal obětí Stalinových čistek.

¹⁹ National Archives, Kew - Nambiar KV-2-3904_2, Nambiar arrested and expelled from Germany, s.6.

²⁰ SA-Sturmabteilung(Útočné oddíly) para militantní složka založená ve 20. letech minulého století v rámci NSDAP.

Do Československa se stěhuje A.C.N. Nambijár sám. Jeho manželka Suhásiní odjela v roce 1925 do Indie. Poté se ještě vrací do Berlína, ale v roce 1929 zažádala o rozvod, a nakonec jsou o téměř sedm let později oficiálně rozvedeni madráským soudem.

Nambijár se ve svých člancích²¹ jakožto zahraniční korespondent přirozeně nemohl vyhnout politickým tématům. Vyjadřoval se také k situaci doma v Britské Indii. Napsal článek o Amritsarském masakru, o formujících se koalicích mezi evropskými státy, které vznikaly v nejistém meziválečném období. Neklidné politické ovzduší ale nebylo nic nového. Už během první světové války představovalo Německo pro indické bojovníky za osvobození od britské nadvlády naději. Tu představovala především finanční pomoc Němců odpůrcům britské vlády, kteří se ji snažili svrhnout. Jedná se o sérii několika neúspěšných pokusů, která je nazývaná „Hindu-German Conspiracy“, i přestože se plány osnovaly i v jiných zemích.

Nambijár se v Evropě setkal a spřátelil s několika výraznými indickými osobnostmi. Někteří aktivně vystupovali proti kolonialismu a byli v „hledáčku“ Britů. Jiní byli anarchisticky smýšlející nebo komunisté.

Podle záznamu z výslechu²² se setkává se Subháščandrou Bosem v Praze, a to v červenci 1933.

3. Subháščandra Bose

V následující kapitole bude představen život Subháščandry Boseho před působením v Evropě. Vzhledem k povaze a rozsahu práce půjde pouze o stručné nastínění.

Subháščandna Bose se narodil 23.ledna 1897 v Katak v Uríse Prabhávati a jejímu manželovi Džanakináthovi Bosemu. Prabhávati rozená Dutt pocházela z vlivné bengálské

---

²¹ Články pro The Hindu, Bombay Chronicle, Forward, Amrit Bazaar Patrika, Weekly. BALACHANDRAN, s. 33.

²² National Archives, Kew - Nambiar KV-2-3904_2, Nambiar arrested and expelled from Germany, s.13.

rodiny, která získala vzdělání a bohatství pod britskou nadvládou.²³ Jeho otec Džanakináth Bose pocházel z rodiny distingovaných předků, ale z jeho rodinného bohatství už na počátku 19. století mnoho nezbyvalo. „Džanakináthovi nedávni předci, včetně jeho otce Haranátha, byli redukováni na chudé vlastníky půdy.“²⁴ Z Džanakinátha Boseho se stal úspěšný právník. Chodil oblečený podle evropského stylu a četl anglické klasiky, což nebylo nic neobvyklého vzhledem k jeho postavení. Dostalo se mu západního vzdělání a byl v mnoha ohledech vděčný za řád a reformy, které Britové s sebou přinesli.²⁵ Toužil po tom, aby jeho synové ovládali perfektně angličtinu, protože věřil, že je nezbytná k dosažení přístupu k anglické společnosti²⁶.

Subháščandra Bose se narodil jako deváté dítě ze čtrnácti. Prožil šťastné dětství. V lednu 1902 začal navštěvovat protestanskou misionářskou školu v Katak, která mu poskytla základy pro další studium, poté pokračoval na střední škole Ravenshaw Collegiate school. Mnoho historiků zmiňuje v tomto období Boseho života jeho zájem o indické kulturní dědictví a vliv Svámího Vivékánandy. Po úspěšném zakončení se zapsal do Prezidentské koleje Kalkatské univerzity. Zde došlo k nechvalně známému incidentu s profesorem evropských dějin Edwardem Oatenem. Oaten se opakovaně choval povýšeně až hrubě k indickým studentům. Přes stížnosti studentů, ale k žádné změně postoje z jeho strany nedošlo. Někteří studenti se rozhodli vzít záležitost do svých rukou a profesor Oaten je fyzicky napaden skupinkou rozhněvaných mladých lidí. Celá záležitost byla považována za

---

²³ BOSE, Sugata. *His Majesty's Opponent: Subhas Chandra Bose and India's Struggle against Empire*. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2011, s.19.

²⁴ GORDON, Leonard A. *Brothers Against the Raj: A Biography of Indian Nationalists Sarat Chandra Bose and Subhas Chandra Bose*. New Delhi: Rupa Publications, 2015, s.8 „...Janaki[nath]’s recent ancestors, including his father Haranath, have been reduced to poor landholders...”

²⁵ Více *Ibid*, s.10.

²⁶*Ibid*, s. 9.

skandální. Útok se přirozeně začne hned vyšetřovat. I když během vyšetřování Bose svoji vinu nepřiznal, byl z Kalkatské univerzity vyloučen.²⁷

Po této události se Subháščandra Bose vrací domů do Katak. Zatímco jeho příbuzní se ho snaží s pomocí svých konexí dostat opět na nějakou univerzitu, on se náruživě věnuje studiu filozofie a armádnímu výcviku. Snaží se narukovat do armády, ale je kvůli špatnému zraku odmítnut. Od června 1917 se Bose opět stává studentem. Tentokrát navštěvuje Scottish Church College. Během tohoto období se účastní vojenského výcviku indických obraných sil.

V roce 1919 Bose úspěšně ukončuje studium filozofie a plánuje pokračovat studiem psychologie. Jeho plány naruší otec, který ho vyzve, aby odjel studovat do Británie a připravil se na zkoušky do státní správy. Syn otcovu nabídku přijme. Ve Velké Británii navštěvuje univerzitu v Cambridge a pečlivě se připravuje na blížící se zkoušky, které se konají za necelých osm měsíců. Přes krátký čas na přípravu, velkou konkurenci a obtížnost požadavků je Bose do Indické civilní služby (ICS) přijat. Indická civilní služba představovala pro vzdělané a úspěšné Indý nejlepší možnou vyhlídku. Práce v této instituci nabízela elitní postavení, finanční zajištění a do jisté míry i moc. Po zdlouhavém přemýšlení se Subháščandra Bose rozhodne tuto životní příležitost odmítnout. Nehodlá se podílet na koloniální správě Britské Indie. Toto rozhodnutí se přirozeně potkalo s nesouhlasem ze strany otce, který věřil, že Indie se dočká vlastní vlády do deseti let a není třeba takto skvělou pracovní příležitost odmítat.

Subháščandra Bose se vrací v roce 1921 ze Spojeného království do Indie. Jeho první kroky vedou ke M. Gándhímu, ale jejich schůzka nedopadne skvěle. Oba mají velmi odlišné názory na směřování hnutí za svarádž.^{28 29} Bose najde podobně smýšlející představitele hnutí

---

²⁷ Gordon zmiňuje, že se Bose k incidentu přiznal o mnoho let později v dopise bratru Šaratovi. s.33.

²⁸ Svarádž- „vlastní vláda“.

²⁹ Více BERÁNEK, Petr. Subhás Čandra Bose a indické národní hnutí (1920-1945) [online]. Praha, 2008 [cit. 6-7-2018]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/58998/>. Rigórní práce. Univerzita Karlova, s. 26-27.

v Kalkatě. Jeho mentorem a dlouholetým spolupracovníkem se zde stane Čittaraňdžan Dás. Čittaraňdžan Dás byl velmi úspěšným právníkem u kalkatského soudu. Č. Dás se angažoval v politice a stal se vůbec prvním starostou Kalkaty.

Bose byl poprvé uvězněn za své revoluční aktivity v prosinci 1921. V tuto dobu vrcholily snahy hnutí za svarádž. Některé osobnosti se postavily proti plánovanému příjezdu waleského prince do Britské Indie. Úřady se rozhodly jednat rychle a účastníci byli zatýkáni. Počin angažovaných lidí nebyl úspěšný a M. Gándhí se rozhodl odvolat protestní hnutí kvůli násilnostem, ke kterým během protestů docházelo. S tímto rozhodnutím nesouhlasilo množství kongresistů a došlo mezi nimi k výraznému rozkolu.

Podruhé byl Subháščandra Bose vězněn v roce 1924 v Mandalaji, v Barmě. Jednalo se o další z celkově 11 pobytů ve vězení.³⁰ Ve věznici panovaly tvrdé poměry, především v důsledku klimatických podmínek. K jeho špatnému zdravotnímu stavu pravděpodobně přispělo držení hladovky, po kterém následovalo onemocnění horních cest dýchacích. Kromě zdravotních komplikací měl zdejší pobyt pro Boseho i další význam. Dozvěděl se, že umřel jeho několikaletý spolupracovník a vzor Čittaraňdžan Dás. Dás se za léta propracoval do horních příček Kongresu. Během pobytu v barmském vězení se Boseho zdravotní stav zhoršoval. Nakonec byli koloniální úředníci tak znepokojení jeho stavem, že mu byl nabídnut odchod do zahraničí s podmínkou, že musí okamžitě opustit území Britské Indie. Bose nabídku nejprve odmítne, ale posléze dojde k dalšímu zhoršení jeho stavu, takže se úřady rozhodnou Boseho okamžitě propustit na svobodu. Po propuštění je v roce 1927 odvezen ke svému bratru Šaratovi do Kalkaty a odsud jej rodina nechala na vlastní náklady převézt do horského střediska v Šilaungu.

---

³⁰ VAVROUŠKOVÁ, Stanislava a Jan BEČKA. Subháščandra Bose: hledání cest ke svobodě Indie. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia), s.33.

Ze své několikaměsíční rekonvalescence se definitivně vrací do boje za nezávislost. Bengálský kongresový výbor si jej zvolil za předsedu a krátce na to byl v Madrásu na výročním zasedání strany jmenován generálním tajemníkem Celoidického výboru strany. Společně s dalšími organizuje protesty proti tak zvané Simonově komisi. Jednalo se o komisi, jež měla za úkol hodnotit dosavadní reformy a představit novou indickou ústavu. V čele komise stál John Allsebrook Simon. Z celkových sedmi členů nebyl ani jeden Ind, což pobouřilo indickou společnost. Odporu se tentokrát kolonialisté dočkali nejen od Kongresu, indických liberálů, ale i od Muslimské ligy.³¹ V reakci na Simonovu komisi si INK stanovil nový cíl, a to získání úplné nezávislosti, tedy purna svarádž. Situace v Britské Indii eskalovala. Na jedné straně si policie pod taktovkou koloniální vlády snažila udržet moc, na druhé straně došlo kromě protestů i k několika teroristickým akcím ze strany indického obyvatelstva. V roce 1930 se konal Solný pochod, který přilákal pozornost i zahraničního tisku. Tato masová akce občanské neposlušnosti byla velice úspěšná. Účastníci pochodu si podle svého vzoru-Gándhího začali vyrábět sůl sami, tím porušili solný monopol kolonialistů. Akce byla tak rozměrného charakteru, že nebylo v britské moci všechny participanty zadržet. Obyvatelé pobřeží dále nedodržovali zákon a odpařovali si slanou mořskou vodu. V reakci na tuto událost postavila vláda Indický národní kongres mimo zákon. Odbojová činnost, stávky, neplacení daní a různé formy občanské neposlušnosti a bojkotu pokračovaly nadále.

Subháščandra Bose byl tou dobou opět ve vězení a nepodílel se na Solné satjágaze³². Jeho uvěznění ale nezabránilo tomu, aby byl zvolen starostou Kalkaty. Své funkci se ale nemohl plně věnovat, protože na svobodě pobyl jen krátkou dobu, než byl znovu zadržen. Situace se opět opakovala a v roce 1933 se Bose nacházel ve vězení a bylo mu nabídnuto, aby si své churavé zdraví odjel léčit do Evropy.

---

³¹ Beránek, s. 38.

³² Satjágraha- „uchopení pravdy“, kampaň nenásilného pochodu.

Subháščandra Bose byl nejmladší z vrcholných vůdců národního hnutí.³³ Velmi rychle se mu podařilo se vypracovat po návratu ze studií v Británii. Více než s názory M. Gándhího se ztotožňoval s Čittaraňdžanem Dásem. Oba dva pocházeli z bengálsky mluvícího prostředí a měli do značné míry podobný život, i Č. Dás skládal zkoušky do Indické civilní služby. Odlišnost názorů mezi Gándhím a Bosem mohla být také jistě ovlivněná věkovým rozdílem a jinými životními zkušenostmi. Bose byl radikálněji smýšlející ve svých názorech. „Incident s Oatenem mladého Bengálce přesvědčil, že Britský Rádž lze odstranit pouze nátlakem a silou. V jeho názorech ho utvrdilo setkání s Gándhího filozofií nenásilí, kterou považoval za neefektivní pro emancipační boj.“³⁴

V této době také Bose spolu s Džaváharlálem Néhrúem představovali mladé angažované politiky, jejichž metody a požadavky na dosažení cíle-tedy nezávislosti se lišily od názorů o generaci starších kongresistů. V Kongresu zastupovali levicové křídlo. Angažovali se mezi studenty, rolníky a dělnictvem.

Jako inspirace Bosemu sloužilo irské hnutí Sinn Féin (My sami), taktéž bojující proti britské nadvládě.

R. Mukherdží ve své knize Nehru and Bose: Parallel Lives popisuje, že Bose už v mládí vzhlížel k militantním silám. Několikrát se snažil vstoupit do armády či jiných ozbrojených složek. Tato fascinace se projevuje v jeho dalších životních etapách. Bose nosil uniformu, která byla ušitá britským krejčím³⁵, když vedl dobrovolníky, kteří měli v roce 1928 pomoci hladkému průběhu volby nového prezidenta Indického národního kongresu v Kalkatě. Výcvik těchto dobrovolníků v dobovém tisku přirovnal k armádnímu. „Sám sobě přidělil

---

³³ Vavroušková, s.43.

³⁴ Beránek, s. 43.

³⁵ MUKHERJEE, Rudrangshu. Nehru and Bose: Parallel Lives. Gurgaon: Penguin Books India, 2014. 60-61. Více s.17.

vznešený titul „general officer commanding“ (nejvyšší velící důstojník).³⁶ Mukherdži poukazuje na to, že Bose, jakožto propagátor bojkotu zahraničního zboží, nosí uniformu ušitou britskou firmou.

Šarátčandra Bose je podle Leonarda A. Gordona v některých monografiích věnujících se Subháščandrovi Bosemu opomíjen. Gordon se domnívá, že ho jeho starší bratr podporoval nejen v rámci rodinných vztahů a poskytoval mu zázemí spolu se svojí manželkou, byl mu však i politickým partnerem.³⁷ Bratr například financoval některé Subháščandrový ozdravné pobyty či život v Evropě.

4. Subháščandra Bose v Evropě

Subháščandra svůj ozdravný pobyt, který měl vyléčit jeho tuberkulózu a další onemocnění, započal v Rakousku. Bose ale neměl v plánu se soustředit pouze na svoje zdraví. Plánoval také propagovat indický emancipační boj, věnovat se aktivitám a sbírání kontaktů, které by mohly být v budoucnu prospěšné v boji za samostatnost. Svoji pozornost zaměřil na indické studenty a indické občany žijící v zahraničí. Snažil se o setkání s významnými osobnostmi společenského a politického života tehdejší doby. Podporoval zakládání spolků a asociací propagujících přátelské vztahy mezi jednotlivými zeměmi a Indií.

Ve Vídni se Bose seznámil s Vitthalbháim Patélem, advokátem a členem zákonodárných shromáždění. V. Patél se angažoval politicky v Kongresu, ale nesouhlasil s Gándhího postupy. Tím si byli oba velmi sympatičtí. V květnu roku 1933 vydali společně prohlášení Patel-Bose Manifesto,³⁸ ve kterém popsali své rozčarování z Gándhího vedení

---

³⁶ Ibid.s. 61. „He gave himself the fancy title of „general officer commanding“.

³⁷ Gordon, s. 7.

³⁸ Více k manifestu a vztahu po jeho vydání s Gándhím např. Anton Pelinka, kapitola The Challenge to the Father of Them All. Dostupné z: https://books.google.cz/books?id=2hw3DwAAQBAJ&pg=PT95&lpg=PT95&dq=bose+patel+manifesto&source=books&sig=bdfA6_BY5Nu9oyu5qZ3dwLgrQOU&hl=cs&sa=X&ved=2ahUKEwj0_o6oobrAhWKIsAKHR09DswQ6AEwAHoECAMQAQ#v=onepage&q&f=false [cit. 1-8-2018].

emancipačního boje. Oba cítí potřebu změnit charakter a organizaci Kongresu. Vyžadují radikálnější přístup a zvolení jiných metod. „Hnutí nespolupráce se bude muset změnit v militantní hnutí a boj za nezávislost bude veden na všech frontách.“³⁹

Když se Bose zotavil, začal podnikat cesty po Evropě. Jako první zemi, kterou po svém zotavení navštívil, si Bose vybral Československo. Poté pokračoval do Polska, kde byl přijat v tamějším Orientálním ústavu. Dále navštívil Maďarsko, Bulharsko, Rumunsko, Jugoslávii a Turecko.⁴⁰ Turecko a Mustafa Kemal Atatürk pro něj představovali inspiraci. Bosemu se natolik zamlouvalo, že Turci adoptovali psaní latinkou a jaký efekt to mělo, společně s přijetím zjednodušené verze jazyka na gramotnost, že navrhoval učinit tentýž krok s indickými jazyky.

Během svého pobytu v Evropě dokončil svoji první knihu „The Indian Struggle, 1920-1934“, která se zabývá podrobným popisem indického snažení o nezávislost. Boseho kniha vyšla v několika zemích, ale v Britské Indii byla kniha zakázána. Právě během práce na této knize Bose zaměstnal sekretářku Emilii Schenklovou, aby zaznamenala jím diktované části textu. Jejich pracovní spolupráce přerostla v partnerský vztah. Podle některých informací se vzali v roce 1937 při soukromém ceremoniálu. Někteří se domnívají, že ke sňatku mohlo dojít později.⁴¹ Každopádně mladá Rakušanka s indickým politikem žila a v listopadu 1942 porodila jejich společnou dceru Anitu.

Na sklonku listopadu se Subháščandra Bose dozvídá, že jeho otec umírá. Vrací se tedy urychleně do Indie, ale otce už živého nezastihne. Doma je stále hlídán koloniální správou a po skončení patřičných náležitostí týkajících se úmrtí, odjíždí zpět do Evropy. V Evropě nezahálí a rovnou se účastní několika důležitých schůzek se zahraničními politiky.

---

³⁹ SITANSU SEKHAR, Mittra. Bengal's Renaissance. Kolkata: Academic Publishers, 2001. s. 122. „Non-cooperation will have to be changed into a more militant one and the fight for freedom to be waged on all fronts.“

⁴⁰ Vavroušková, s. 55.

⁴¹ Gordon, s. 200-201.

Dobré dojmy z návštěvy nabyt Bose v Itálii. Italové jeví zájem o otázku indické samostatnosti. Bose si představoval jako ideální variantu nového indického uspořádání jakousi syntézu mezi komunismem a fašismem.⁴² Není se tedy čemu divit, že Bose vzhlížel k Mussoliniho fašistické vládě. „Subháščandra Bose viděl Mussoliniho jako skvělého muže, který představoval aspirace své doby. Několikrát se s ním setkal a žádal ho o radu. Jeho obdiv k Mussolinimu došel tak daleko, že považoval za největší kompliment, který mohl složit Gándhího Solnému pochodu, přirovnat ho k Mussoliniho Pochodu na Řím.“⁴³ Bengálský politik se později od fašismu distancuje. Jako cestu pro novou Indii vidí socialismus, protože nesouhlasí s imperialistickými výboji fašistů.⁴⁴

Subháščandra neopomene navštívit tehdejší Německo, kde mimo jiné studuje jeho příbuzný. V létě roku 1933 se stane hostem Německo-indické společnosti sídlící v Berlíně. Zde ho na starost dostane Lothar Frank, který mu zajistí i schůzky s představiteli pracujícími pod vládou NSDAP⁴⁵. Jednalo se konkrétně o zprostředkování setkání s několika německými úředníky z ministerstva zahraničí. Dále přišel Bose do styku s ideologem NSDAP Alfredem Rosenbergem.⁴⁶ Před vypuknutím války se mu, ale nepodařilo setkat se i přes naléhání s vysoce postavenými členy nacistického státu.⁴⁷ Celkově návštěva nedopadla podle jeho představ, neboť se setkal s rasově motivovanými názory místních. Ani politický establishment nebyl vstřícný k Asiatům.⁴⁸

---

⁴² KUHLMANN, Jan. Subhas Chandra Bose und die Indienpolitik der Achsenmächte. 2. Berlin: epubli, 2012, s.22.

⁴³ Mukherjee, s. 245-246. „He [Bose] saw Mussolino as a great man who represented the aspirations of the age. He met him a number of times and sought his advice. His admiration for Mussolini ran so high that he thought that the highest compliment he could pay to Gandhi's Salt March was by comparing it to Mussolini's march on Rome...“

⁴⁴ Kuhlmann, s.22-23.

⁴⁵ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei v překladu Národně socialistická německá dělnická strana.

⁴⁶ Kuhlmann, s. 24.

⁴⁷ HAUNER, Milan. India in Axis Strategy: Germany, Japan, and Indian Nationalists in the Second World War. Stuttgart: Klett-Cotta, 1981. Veröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts in London, Bd. 7., s.61.

⁴⁸ Hauner, s. 56-59.

4. 1. Bose v Československu

Bose poprvé do Československa zavítal 29. června 1933. Během jeho první návštěvy v Československu došlo k setkání s ministrem zahraničí Edvardem Benešem. V Praze rovněž navštívil Orientální ústav. Setkal se s profesorem Vincencem Lesným, se kterým se už seznámil dříve na univerzitě v Šántiniketanu v Indii.⁴⁹ Část korespondence mezi oběma muži je k nahlédnutí v Archivu AV ČR. Například dopis z listopadu 1933, který je adresovaný Vincenci Lesnému. S. Bose v něm vyjádřil nadšení z plánovaného založení Indické asociace v Praze a přislíbil svoji účast na slavnostním zahájení činnosti. Těší se na další spolupráci mezi oběma státy.⁵⁰

Během své první návštěvy Československa se také seznámil s A.C.N. Nambijárem, který tou dobou už v Praze nějaký čas pobýval a byl v úzkém kontaktu s profesorem Lesným. Subháščandra Bose žádal, aby mu vzhledem ke svým kontaktům a známostem A.C.N Nambijár pomohl zařídit setkání s místními politickými elitami a významnými osobnostmi. Při první návštěvě si taktéž prohlédl Škodovy závody v Plzni.

V roce 1934⁵¹ přišlo prezidentu Tomáši Garrigue Masarykovi blahopřání k jeho 84. narozeninám. Kancelář Prezidenta republiky si s přáním od bengálského předáka, dříve zastávajícího post starosty Kalkaty, nevěděla rady. Spolupracovníkům prezidenta se nepodařilo na nečekanou gratulaci reagovat. Nevěděli, kde by mohli adresáta zastihnout, protože se v té době zdržoval na zdravotní dovolené v Evropě a přesnou adresu se nepodařilo zjistit.⁵²

---

⁴⁹ Vavroušková, s.52.

⁵⁰ Archiv AV ČR, Fond Krása Miloslav (neuspořádáno) karton 7, (1 Podsložka značená I-1933).

⁵¹ Fond Kancelář prezidenta republiky, inv.č. 788, karton 7, Subhas Chandra Bose-indický politik, sign. D-6228/34.

⁵² Ibid.

Záznam z kanceláře prezidenta z 13. dubna 1934 informuje, že volal doktor V. Lesný, který chce panu prezidentovi sdělit, že příštího dne do Prahy přijíždí indický politik S. Bose, který se zúčastní založení Českoindické společnosti při Orientálním ústavu. Doktor Lesný pokládá politika za velmi vlivného a vzdělaného muže. Subháščandra Bose by prý mohl pana prezidenta informovat o posledních fázích otázky anglo-indické z hlediska indického. Politik byl přijat Mussolinim a Dollfussem. Kancelář ve zprávě dodává, že Bose je vůdcem extrémního směru indického, protianglického a byl několikrát vězněn. U Angličanů je osobností neoblíbenou. K audienci nakonec nedošlo.⁵³

Čtvrtého května 1934⁵⁴ se Subháščandra Bose opravdu zúčastnil založení Indické asociace (Indian Association), které se konalo na půdě Orientálního ústavu v Praze. Indický politik pronesl při této slavnostní příležitosti projev. Profesor Lesný předsedal této organizaci a A.C.N. Nambijár se stal tajemníkem. „Založení Indické asociace byl výsledek místního snažení, ale za velké podpory Subháščandry Boseho.“⁵⁵ Proč měl Bose takový zájem na zakládání podobných asociací a spolků, je zjevné z článku, kterým přispěl do českého periodika Čin⁵⁶ v červenci 1933. Ve svém textu vyjadřuje, jak významné je probudit zájem o osud Indie mezi ostatními státy. Dokud Indie není samostatná, nemůže se zavázat k žádným bilaterálním smlouvám a obecně řečeno k politickým krokům, proto je možná cesta skrze navazování kulturních vztahů s ostatními státy. Bose doufal, že podníti porozumění a náklonnost k indickému problému, které vyústí v pozitivní reakci. Navíc v budoucnu budou tyto vzájemné vztahy užitečné při formování dalších dohod.

---

⁵³ Fond Kancelář prezidenta republiky, inv.č. 788, karton 7, Subhas Chandra Bose-indický politik, sign. A 459/34.

⁵⁴ Vavroušková, s.52.

⁵⁵ KRÁSA, Miloslav, FILIPSKÝ, Jan, ed. India's emerging foreign policy: early endeavours and challenges. Prague: Oriental Institute Academy of Sciences of the Czech Republic, 2000. Orientalia Bohemica, s. 198-199. "The founding of the Indian Association,..., as a result of a local initiative but with much encouragement by Subhas Chandra Bose,..."

⁵⁶ Ibid, s.199.

V roce 1935 stráví Bose tři měsíce v Karlových Varech na rekonvalescenci, jež následovala po nezbytné operaci žlučníku. V lázeňském městě začal psát svoji další knihu a brzy za ním přicestovala i Emilie Schenklová. Neúspěchem v minulém roce se nenechal odradit a tentokrát s předstihem, žádá o audienci u Dr. Beneše. Rád by mu předal svoji knihu „The Indian Struggle 1920-1934“ K žádosti se vyjádřilo Československé velvyslanectví ve Vídni, které setkání nedoporučuje. Zdejší anglické velvyslanectví a podobně i všechna ostatní britská vyslanectví v Evropě prý mají nařízeno, aby veškerou činnost Boseho pečlivě sledovala, proto soudí, že by nebylo vhodné, aby jej pan prezident Beneš přijímal.⁵⁷

Ozdravné pobyty se netýkají pouze Boseho. V Evropě se lečí také žena Džaváharlála Néhrúa, Kamala, která trpí těžkou tuberkulózou. Bose se o ni stará a několikrát nemocnou manželku svého spolustraníka navštíví. Nakonec i Néhrú dorazí do Švýcarska, protože koloniální vláda ho vzhledem k vážnosti situace propustí z vězení, aby mohl svoji manželku vidět. Kamala Néhrúová nakonec nemoci podlehne v únoru 1936.

Bose v roce 1936 opět podnikl několik cest do Československa, kde se s prezidentem Dr. Edvardem Benešem 13. ledna setkal.⁵⁸ Navštívil i Belgie a Irsko. V Dublinu se konečně seznámil s lidmi, kteří uspěli ve své snaze proti Britům, například s významným představitelem Irska, Éamonem de Valerou.

V lednu 1938 žádá S. Bose o další schůzku s prezidentem Edvardem Benešem. Audience je stanovena na středu 19. ledna. Za Boseho se přimlouvá ředitel Pistorius z Exportního ústavu a rovněž Lesný. Na otázku Kanceláře, jak by taková audience vypadala z hlediska vztahů Anglie a Československa, Pistorius odpověděl, že Bose je Angličanům dosti sympatický a na jejich pozvání jede jednat do Anglie. I přes toto ujištění vzneslo Ministerstvo

---

⁵⁷ Archiv MZV, Číslo fondu 31, V. sekce odb-administrativa Barn-Boz od r 1929, karton 12, krabice 156, složka Bose Subhaschandra 1935.

⁵⁸ Fond Kancelář prezidenta republiky, inv.č. 788, karton 7, Subhas Chandra Bose-indický politik, sign. A 70/36.

zahraničních věcí ČSR dotaz v Londýně, není-li politických námitek ze strany anglické vlády. Londýn schůzku nezamítá. Má se jednat o schůzku obchodního charakteru, i když se Bose bude představovat jako lídr Kongresu.⁵⁹

Bose strávil v Evropě přibližně tři roky a rozhodl se, že je čas vrátit se domů i přes hrozící nebezpečí uvěznění, které mu od koloniální vlády hrozilo. Pro Británii představoval opravdu revoluční živel, který může radikalizovat další obyvatelstvo, proto byl rovnou po svém příjezdu zpět do Indie 8. dubna 1938 okamžitě zadržen. Navrátil se byl nejdříve umístěn ve věznici v Bombaji a následně v Púně. Nicméně nakonec byl propuštěn do domácího vězení, kde zůstal až do poloviny března následujícího roku.

Subháščandra Bose v době své funkce prezidenta Indického národního kongresu údajně vyjádřil svoji podporu Československu krátce po anšlusu Rakouska. Československý konzul Ladislav Urban působící v Bombaji, byl informován Ahmedem Kaisarem a novinářem T.K. Menonem o jejich rozhovorech se Subháščandrou Bosem. Prezident Kongresu prý přislíbil „veškerou pomoc a autoritu své osobnosti v případě možného válečného konfliktu mezi Německem a Československem. Bose údajně prohlásil, že Indie by přislíbila podporu a pomoc Velké Británii, pokud by Velká Británie stála na straně Československa. Kromě toho by Bose nařídil v Indii manifestace pracujících na podporu Československa, stejně jako dodatečné veřejné sbírky, jak se už dělo v případě podpory Číny a Španělska.“⁶⁰

4.2. Boseho setkání s nacistickou ideologií

Stanovisko Adolfa Hitlera bylo jasně vyjádřeno v Mein Kampfu. Ideologie nacistického státu byla bez pochyb rasistická, antisemitistická a indický politik zažil sám na

---

⁵⁹ Fond Kancelář prezidenta republiky, inv.č. 788, karton 7, Subhas Chandra Bose-indický politik, sign. A 44/38.

⁶⁰ Krása 2000, s. 212. „...promised every help and the full authority of his personality in case of possible war conflict between Germany and Czechoslovakia. Bose allegedly stated that India would promise support and help to Great Britain if Great Britain would stand at the side of Czechoslovakia. Beside this Bose would order in India workers' manifestations in support of Czechoslovakia as well as additional public subscriptions as it already was the case in support of China and Spain.“

vlastní kůži rasovou nesnášenlivost nacistické ideologie. Během svého pobytu v Mnichově v dubnu 1934 byl napaden dětmi, které ho hanlivě oslovovaly „negře“ a některé z nich na něj dokonce házely kameny.⁶¹

Tento incident měl pochopitelně svůj původ v nacistických rasových teoriích. Bose se snažil přesvědčit německé nacistické pohlaváry, aby své rasové názory neaplikovali na indické obyvatelstvo. V dopise Franzi Thierfelderovi, vysoce postavenému pracovníkovi nacionálněsocialistické Německé akademie, z listopadu 1935 psal následovně: „Netrvám na tom, abyste se vzdali svých rasových teorií, bez ohledu na to, kolik vědeckých důkazů můžeme proti nim poskytnout. Chceme jen, aby byly pozměněny tak, aby úmyslně či neúmyslně nepodněcovaly žádné špatné názory na Indy.“⁶²

Že Hitler opravdu neoplýval žádnými velkými sympatiemi k Indům, dokazuje následující incident z roku 1937. V rámci navázání kontaktu s britskou vládou pozvali Němci Edwarda Wooda prvního hraběte z Halifaxu, vlivného britského konzervativního politika na schůzku s Adolfem Hitlerem do Berchtesgadenu. Přítomen byl také britský diplomat Ivone Kirkpatrick, jehož paměti jsou zpracované v knize. Zachycují moment, kdy se Hitler vyjadřuje o Indii a Britům radí, jak se vypořádat s opozičním hnutím. „Zastřelte Gándhího a pokud to nebude stačit, aby se podrobili, zastřelte několik vedoucích představitelů Kongresu, a jestli to nebude stačit, zastřelte jich 200 a tak dál, dokud nenastane pořádek...“⁶³

---

⁶¹ Mukherjee, s. 110.

⁶² Mukherjee, s. 110. „I do not demand that you give up your race theory, no matter how many scientific reasons we might offer against it. We only want it to be modified so that it wittingly or unwittingly, does not provoke any bad opinion about Indians.“

⁶³ KIRKPATRICK, Ivone. The Inner Circle: The Memoirs of Ivone Kirkpatrick. London: McMillen, 1959, s.97, „Shoot Gandhi and if that does not suffice to reduce them to submission, shoot a dozen leading members of Congress, and if that does not suffice, shoot 200 and so on until order is established...“

5. Útěk z vlasti

Druhá světová válka začala 1. září 1939. Velká Británie vyhlásila Německu válku 3. září. Mnozí Indové sympatizovali s britským postupem vůči zemím Osy. Mahátma Gándhí vyjádřil svou podporu Británii proti Hitlerovu teroru. Néhrú uvedl, že se Indie nevzdává svého cíle-dosažení svobody, ale že nebude těžit z této složité situace. Kongres se nakonec rozhodl nezapojit se přímo do války, dokud Británie nebude vstřícnější k jejich nacionalistickým požadavkům. Rozdílný přístup k věci zaujímal Subháščandra Bose, který vypuknutí válečného konfliktu považoval za jedinečnou příležitost jak dosáhnout kýženého cíle. Ideálně si představoval masové hnutí nespolupráce, na něž by Britové nemohli reagovat a Indie by tak konečně dosáhla nezávislosti.

V půlce října se indický vícekrál snažil zajistit širší podporu ze strany indického lidu. Nabídl výhody různým platformám, organizacím a indické šlechtě. Kongres žádnou nabídku nedostal, proto kongresové provinční vlády podaly demise jako vyjádření nesouhlasu, že s nimi nebyl konzultován vstup do války. Bose se opět rozcházel s názory mnohých kongresistů, kteří i když nesouhlasili s kroky vlády, se ztotožňovali s názorem Spojenců. V tomto období také vrcholilo období komunalistických neshod. A Muslimská liga v březnu 1940 přijala v Láhauru rezoluci o Pákistánu. Tedy o státě, který by byl většinově muslimský se svým vlastním zastoupením. Muslimská liga udělala další krok k oddělení se z budoucí svobodné Indie.

V létě téhož roku se Bose s některými dalšími stejně smýšlejícími účastnil satjagrahy, která ale v době války u Britů nenašla žádné pochopení. Bengálský politik byl znovu uvězněn. Vláda nejspíš pravděpodobně nechtěla riskovat další protestní akce a Boseho z vazby nepropustila. Vězeň se rozhodl na sklonku listopadu vyhlásit hladovku, aby přiměl britskou

správu konat. Taktika uspěla a o pár dní později byl opravdu propuštěn do domácího ošetřování, s tím, že až se jeho zdravotní stav zlepší, bude opět uvězněn.

Po dobu šesti týdnů byl v domácím ošetřování s rodinném domě, kam ho chodili navštěvovat příbuzní, přátelé a kolegové. Policie ho po celou dobu měla pod bedlivým dohledem a vše sledovala. V domácím vězení opět apeloval na další nacionalisty, aby se připojili k jeho snažení a aktivně se pustili do akcí proti koloniální vládě, teď když je Británie oslabená.

Vzhledem k tomu, že se situace nevyvíjela podle jeho představ, Subháščandra Bose se rozhodl uprchnout z Indie. Usoudil, že je lepší pokračovat dále v boji za nezávislost ze zahraničí než z vězeňské cely, kam už se neplánoval vrátit. Plán útěku probíhal v několika etapách. Nejprve potřeboval zjistit, jak je možné, že některé důvěrné informace unikají z jeho okolí. Podařilo se mu získat svoji vlastní složku, kterou na něj vedla policie a odhalil, že jeden z jeho vzdálených bratranců na něj donáší informace.

Na samotném útěku se pak podílela část jeho nejbližších. Syn bratra Šarata, Šiširkumár měl podle plánu odvést svého strýce v přestrojení z Kalkaty. Subháščandra měl pokračovat v přestrojení do Afghánistánu. V Kábulu se chtěl spojit s diplomaty a přes ně se dostat do Evropy. S útekem mu pomohl Akbar Šáh, který se angažoval mimo jiné ve straně, již založil jako frakci Kongresu Subháščandra Bose, Celoindický pokrokový blok. Akbar Šáh měl kontakty v cílové zemi a měl se postarat i o praktické záležitosti. Bose si nechal narůst vousy. Společně se Šiširkumárem Subháščandrovi Bosemu obstarali vhodný afghánský oděv a natiskli vizitky se jménem Muhammada Zijáuddína. Bose měl inkognito pracovat jako cestující inspektor Indické imperiální životní pojišťovny. Samotný útek byl naplánovaný na 16. ledna 1941 v noci, až budou policejní hlídky spát. Aby Subháščandra Bose zdržel policii, musel zajistit, že nikdo v domě nebude o jeho nepřítomnosti vědět. Večer před plánovaným

útěkem oznámil příbuzenstvu, že se chystá v následujících dnech věnovat Bohu a nepřeje si být rušen. Podle plánu se mu tedy podařilo uniknout z domu.

S pomocí synovce se dostal na nádraží a odjel vlakem do Pěšávaru, kde na něj čekaly další kontaktní osoby. Změnil také svůj převlek a začal se vydávat za hluchoněmého zbožného Pathána, který se vydal na pout'. Bylo nezbytné, aby neprozradil svoji totožnost, protože neovládal místní jazyk. Akbar Šáh našel pro tuto riskantní akci dva spolehlivé lidi, kteří dokonale znali prostředí. Jedním z nich byl Bhagatrám Talvár, jež dostal za úkol doprovodit Boseho až do Kábulu, kam se jim nakonec podařilo dorazit 27. ledna 1941.

Na stejné datum bylo naplánované další soudní přelíčení s bengálským politikem. Podle předem promyšleného postupu rodina předala úřadům dopis, ze kterého vyplýval jeho záměr věnovat se prohlubování víry a vzdát se světského života. Část rodiny byla neinformovaná o pravé povaze věci, přispěla tím k větší věrohodnosti. Zmatky a teorie, kam se příbuzný uchýlil, pomáhaly zmást britskou správu, přesto se úřady brzy začaly domnívat, že Bose zmizel někam do zahraničí do Japonska či Sovětského svazu. Informace o útěku nacionalisty pronikly do tisku.

Kábul představuje díky své geologické poloze a historii významný strategický bod. Navazování požadovaných kontaktů, ale Bosemu nešlo tak rychle jak doufal. Nejprve se pokoušel obrátit na představitele Sovětského svazu. Bez úspěchu.

V únoru začalo vyjednávání s Německem, na kterém v rámci zachování identity fungoval jako prostředník mezi německými úřady a Bosem zástupce firmy Siemens.⁶⁴ Mezitím oba Indové čelili obtížím při snaze zůstat v anonymitě. Talvár byl nucen oslovit svého afghánského přítele, jinak by celá snaha dopadla katastrofálním nezdarem. Jednání se stále nechýlila ke konci. Subháščandra Bose nevydržel déle čekat a rozhodl se kontaktovat

---

⁶⁴ Gordon, s. 253.

Italy. To se zpětně ukázalo jako dobrý tah, protože italští zástupci informovali Řím, že indický politik žádající o azyl plánuje založit „Prozatímní vládu Svobodné Indie“ v Evropě.⁶⁵ Tím velmi zkomplikuje Britům život, což prospěje jejich vlastním zájmům. Události se pro něj vyvíjely příznivě a Subháščandra Bose v únoru dozvěděl, že Německo, Itálie, Japonsko společně požádaly Sovětský svaz o povolení, aby mohl cestovat přes jeho území dále směrem do Evropy.

Bose obdržel nový pas na jméno Orlando Mazzota. Po vyřízení všech důležitých náležitostí mohl v březnu 1941 vyrazit na cestu přes Moskvu do Berlína. Na cestu za vysněnou svobodnou Indií.

6. Spolupráce se zeměmi Osy

Subháščandra Bose dorazil do Německa v dubnu 1941 a byl brzy připraven vyjednávat o budoucnosti Indie. Druhá světová válka začala pro Hitlera úspěšně. Nacisté se museli rozhodnout, zda je spolupráce s Bosem výnosná. Ve „frontě“ ale nestál jedině indický anti kolonialista, nýbrž i řada dalších hráčů, kteří žádali o podporu. Za své zájmy například loboval jeruzalémský muftí Mohamed Amín al-Husajní, který nabízel Němcům spolupráci za podporu proti sionismu. Subháščandra Bose se na vyjednávání připravil. „Prezentoval sám sebe jako vhodného mluvčího pro celé nacionalistické hnutí, i když on sám i Němci věděli, že za poslední rok a půl v Indii nevycházel společně s Gándhím ani Néhrúem dobře.“⁶⁶

Bose žádal o podporu pro vládu svobodné Indie, která by sídlila v Berlíně. Prozatímní vládě by byla poskytnutá půjčka a ona by na oplátku pomohla zemím Osy. Představitelé nacistického státu už v této době plánovali další válečný postup.

---

⁶⁵ Gordon, s. 254.

⁶⁶ Ibid, s.266. „He presented himself as an appropriate spokesman for the whole nationalist enterprise although he and the Germans knew that Bose had been on the outs with Gandhi and Nehru during his last year-and-a half in India.“

V tomto období spolupracovali s Japonci nejen někteří Indové, kteří žili v Jihovýchodní Asii, ale například i barmánští vlastenci. Barmánci usilovali stejně jako Indové o nezávislost svého státu od britských kolonizátorů. Od třicátých let dvacátého století výrazně sílily snahy o osvobození se založením strany Dou Bama (My Barmánci). Čelný představitel barmského odboje Aun Schan spolu s dalšími 29 nacionalisty podstoupil výcvik pod vedením Japonců. Tato jednotka měla tvořit páteř budoucí svobodné barmské armády a měla za úkol podpořit plánovanou invazi Japonců.⁶⁷

Na asijské národy, které byly v koloniálním područí, silně zapůsobila porážka carského Ruska Japonci na počátku 20. století.

6.1. Záznamy z britského archivu

Následující kapitola je celá zpracovaná pouze na základě informací z Britského národního archivu. Záznamy pořizené na základě pětitydenního výsledku britským důstojníkem indického původu, jsou doplněny o další složky týkající se A.C.N. Nambijára. Ke spisu jsou taktéž přiložena prohlášení bývalých spolupracovníků, podle nichž se jedná o oportunistu, který nedokázal po odchodu Boseho do Asie adekvátně pokračovat ve vedení hnutí v Evropě. Pro britskou tajnou službu se jedná o jasný případ kolaborace s nacistickým režimem.

Nicméně během výsledku poskytl Nambijár tajné službě značné množství informací o fungování protibritského hnutí, o Subháščandrovi Bosem a dalších lidech, kteří se angažovali v boji za nezávislost.

Když byl A.C.N.Nambijár vyhnán z Německa v roce 1933, odstěhoval se do Československa. V červenci téhož roku se setkal se Subháščandrou Bosem a od té doby s ním

---

⁶⁷ Více například HERB, Guntram Henrik a David H KAPLAN. Nations and nationalism: a global historical overview. Santa Barbara, Calif.: ABC-CLIO, 2008. ISBN 9781851099078.

začal spolupracovat. Nambijár byl také v úzkém kontaktu s Džaváharlálem Néhrúem. Zařizoval setkání i mezi oběma předáky Kongresu. Pro ilustraci v lednu žádá Bose o pomoc s dohodnutím schůzky s Dr. Benešem. V červenci 1938 začal Nambijár zařizovat Néhrúovi setkání s představiteli Sudetských Němců.⁶⁸

Po Mnichovské dohodě nebylo pro Nambijára vhodné, aby zůstával dále v Praze, protože se obával, že může následovat podobná zkušenost jako zadržení v Berlíně. Rozhodl se odjet do Paříže, kde pracuje jako novinář až do německé okupace, pak odchází do Foix. V srpnu 1941 je Nambijár kontaktován zaměstnancem německé ambasády v Paříži pravděpodobně na popud Subháščandry Boseho, který má zájem dále s Nambijárem spolupracovat. Podle svých slov se Nambijár nechá Bosem po dlouhém naléhání přesvědčit. Bose osloví ještě několik dalších Indů, kteří žijí v zahraničí a s kterými chce navázat spolupráci. Mezi další spolupracovníky patřili Abíd Hasan, N.G. Svámí, N.G. Ganpulej, K.M. Bhatt. M.R. Vjás, P.B. Šarma, P. Sengupta, J.K. Bannerdží. A.M. Sultán, H. Rahmán, G. Mukherdží.⁶⁹

Od svého příjezdu do Evropy usiloval Bose o to, aby Německo uznalo Prozatímní vládu Svobodné Indie, která měla mít v Berlíně svoji exilovou pobočku. V roce 1941 se indickým bojovníkům za nezávislost podařilo otevřít v Berlíně ve čtvrti Tiergarten Centrum svobodné Indie (Zentrale Freies Indien), které mělo na starost propagovat emancipační snahy. Centrum bylo v kontaktu s německým ministerstvem zahraničí. Vzniklo jakési speciální oddělení, které mělo na starost indické zájmy. Toto oddělení vedl Alexander Werth.

V rámci propagandy zajišťovalo Centrum svobodné Indie fungování rádia-Rádio Svobodná Indie (Azad Hind Radio), které původně vysílalo pouze půl hodiny denně v hindustánštině a angličtině. Postupně se vysílání rozšířilo do více indických regionálních

---

⁶⁸ National Archives, Kew-Nambiar KV-2-3904_2, Further Contacts with S.C. Bose and Nehru, s. 7-8.

⁶⁹ Vavroušková, s. 99.

jazyků a zvýšil se i rozsah vysílání. Rádio mělo za úkol vybudit u Indů vlnu vlastenectví a antibritského citění. Subháščandra Bose se poprvé rozhodl posluchače přímo oslovit až v únoru 1942.

Němci důvěřovali jeho schopnostem probudit indické masy. Aby byl účinek ještě zvýšen, byla vytvořena další dvě rádia. Azad Muslim Radio a Congress Radio. Bose chtěl navodit dojem, že rádio vysílá přímo z Indie či z okolního státu.

Další činností bylo vydávání Azád Hind Journal. Vycházely ale i články, které byly určeny pro německé publikum, které měly propagovat informace o indickém údělu pod vládou Britů. Ze stejných důvodů se konaly taktéž přednášky. Sám Nambijár například na popud německé strany přispěje svým článkem o Indii a její historii do novin Das Schwarze Korps. Tedy do oficiálních novin SS⁷⁰ distribuovaných bezplatně mezi občany.

Mezi velmi důležitou složku prozatímní vlády svobodné Indie patřil i Legion svobodné Indie. Subháščandra Bose do něj vkládal velké naděje. Legion se měl přidat k Indické národní armádě, která už byla zformovaná v Jihovýchodní Asii a spolupracovala s Japonci. Všechny ozbrojené útvary se měly aktivně podílet na dobytí indického území, pokud možno i ruku v ruce se zeměmi Osy a tím přispět k indickému osvobození. Jednotky Legionu se měly především skládat z válečných zajatců indického původu, kteří ve válce bojovali za Britské impérium a padli do zajetí v Evropě či Severní Africe. Bosemu se podařilo vyjednat, aby mohl zajatce oslovit s nabídkou, která představovala možnost připojit se k nově formujícímu se Indickému legionu. Pro vojáky to však nebylo snadné, protože sloužili v Britské armádě. Odchod pro ně znamenal závažné rozhodnutí, jež může být považováno za zradu či dezerci. Tomu také odpovídal počet dobrovolníků, kteří se do Legionu přihlásili.

---

⁷⁰ SS-Schutzstaffel, Ochranný oddíl-který měl na starost další para militantní a policejní orgány v rámci nacistického státu.

Vojáci byli školeni v různých německých městech (například Frankenbergu, Königsbrücku) pod dohledem německé armády a složek bezpečnosti. Některé jednotky procházely výcvikem zaměřeným na sabotáž, propagandu či špionáž. Počítalo se s tím, že proškolení legionáři odjedou přímo do Indie či se budou pohybovat v sousedních státech a provádět tam gerilovou činnost. Pro nacistické důstojníky to nebyl snadný úkol, protože docházelo ke konfliktům pravděpodobně kvůli rozdílným mentalitám a na základě jazykové bariéry. Indové naopak bojovali kromě těžkého výcviku s nepříjemným klimatem. Někteří si stěžovali na zacházení ze strany německých důstojníků.

Bose nejdříve žádal, aby byli vojáci nasazeni pouze v boji proti Britům, nikoli v Evropě. Bose taktéž sám jezdil navštěvovat jednotky a motivoval je k větší snaze. Zdůrazňoval potřebu sounáležitosti nad náboženskými odlišnostmi.

Kromě sabotážní skupiny existovala i jednotka, která podstoupila školení pod dohledem německé policie. O této možnosti jednal Bose osobně s Himmlerem, kterému se nápad velmi zalíbil. Po šestiměsíčním výcviku měli vybraní kandidáti přejít pod SS. Indové z této jednotky dostávali od Němců také zapláceno.

Subháščandra projevil rovněž zájem o výcvik svých mužů pro akce konající se v námořnictvu a letectvu. Kvůli malému počtu dobrovolníků a technickým záležitostem se takový nácvik neuskutečnil.

S Boseho odjezdem do Asie, který byl naplánován na únor 1942, přešlo vedení Centra svobodné Indie do rukou druhého muže-A.C.N. Nambijára, který postupoval podle instrukcí bengálského politika. Speciální instrukce dostal také přímo německý ministr zahraničí Joachim von Ribbentrop. Bose požadoval zachování úzkého napojení na Centrum svobodné Indie. Kladl důraz na to, aby pokud možno žádný oddíl Legionu nebyl zajat Brity, požadoval vyzbrojení na stejné úrovni, jaké má k dispozici německá strana.

Nambijár měl spolu N.G. Ganpulejem a A.M. Sultánem na starost Legion. Rozhodující vliv měli taktéž nacističtí důstojníci, kteří dlouhodobě dohlíželi na jeho činnost. V dubnu 1943 se Legion přesouvá do Holandska. Mezi některými legionáři plánovaný přesun vyvolá pocit nevole a šíří se fámy, že Subháščandra Bose byl zadržen Němci. Postupně se problémy legionářů a nedorozumění mezi nimi a německými vojáky stupňují.

V roce 1944 byla devátá armádní rota poslána do akce v Itálii. Legion ale nezaznamenal úspěch. Vojáci odmítli bojovat a někteří dezertovali.

Údajně na žádost samotného vůdce Třetí říše byl Legion přiřazen pod SS. Ve stejném roce došlo také ke změně vedení, Friedrich Adam Von Trott, který měl na starosti vedení a styk s indickými nacionalisty, byl usvědčen ze spolupráce při neúspěšném pokusu o atentát na Adolfa Hitlera z 20. července 1944 a následně byl popraven.

Se zhoršující se válečnou situací, nebylo už možné dále rádio ani další činnosti Centra svobodné Indie financovat. Ubylo také dobrovolníků, kteří by se mohli přidat do řad armády. Dochází k rozporům mezi samotnými vysoce postavenými indickými nacionalisty v Berlíně. Bez Boseho v čele není situace jednoduchá. A.C.N. Nambijár není ve vedení tak úspěšný a přiznává neshody s H. Rahmánem.

Německá strana indické hnutí financovala. Bose měl například k dispozici pět zaměstnanců, které mu spolu s vilou poskytla německá vláda. Pobočka hnutí vznikla i ve Francii. V Itálii se už angažuje jiný revolucionář Mohamed Ikbál Šedaje, který úspěšně vysílá svůj rádiový program.

Součástí Indického centra byla i takzvaná Plánovací komise, která měla připravit půdu pro hladký přechod od kolonializovaného státu k ekonomické nezávislosti. Jednotliví pracovníci měli na starost určité sekce průmyslu, zdravotnictví, těžby nerostných surovin,

výroby letadel či plánování redistribuce půdy. Nacionalisté se pokoušeli získat kontakty a rady i ze soukromého sektoru. V Siemensu, Philippsu a ve Škodových závodech.

Podle výpovědi se Subháščandra Bose setkává i s Reinhardem Heydrichem v Praze, kde mu setkání zajistil von Trott. K setkání došlo několik dní před atentátem.⁷¹ Před odjezdem Boseho z Německa dochází také k osobnímu setkání s Adolfem Hitlerem. Hitler se odmítá distancovat od svých rasových výroků a také prohlásit nezávislost Indie.

Novou krev do žil vlilo nacionalistům až uznání Prozatímní vlády v listopadu 1943. Při oslavě této události byl přečten i vzkaz od ministra propagandy J. Goebbelse a J. Ribbentropa. Osobně se účastní zástupci fašistické Itálie, japonský generál a velvyslanec v Německu H. Ošima, Wilhelm Keppler, podnikatel velice angažovaný v nacistické straně. Vládu uznalo Japonsko, Mandžusko (které bylo okupováno Japonci), Thajsko, Barma, Německo, Itálie, Chorvatsko a Slovensko. Přes naléhání odmítla Prozatímní vládu uznat vichistická Francie, i když v tuto dobu byla loutkovou vládou nacistického režimu.

S válečným postupem spojenců, bombardováním Třetí říše a nejspíše i kvůli nedostatku financí skomírají aktivity Indického centra. Centrum se musí několikrát stěhovat. Pracovníci se oddávají úvahám, že by bylo lepší se nechat zadržen Sovětským svazem než padnout do rukou Britů. Zbývající členové se rozdělí a utečou různě po Evropě. Nambijár se na poslední chvíli snaží dostat do Bad Gasteinu, ale není úspěšný. Nakonec je zadržen 7. června 1945.

Ačkoliv Indové spolupracovali s Němci a měli dokonce přiřazeného člověka, který se staral pouze o záležitosti hnutí za svobodu, nejednalo se o vztah založený na úplné důvěře. Nambijár při výsledku poznamenává, že nacisté angažovali lidi v jejich okolí, aby donášeli informace a pozorovali vše, co se mezi indickými nacionalisty děje. Nambijár viní přední

---

⁷¹ National Archives, Kew-Nambiar KV-2-3904_3, Bose's Journeys in Europe and Contacts with European Leaders (Jan.42 – Feb.43), s.7.

německou scénáristku a spisovatelku Theu Gabriele von Harbou: „Nepochybuji, že Harbou získávala citlivé údaje z hnutí za svobodnou Indii, aby donášela informace Němcům.“⁷² Nejdříve měla dobré vztahy se Subháščandrou Bosem, protože podporovala snahy, aby váleční zajatci přešli do Legionu. Pořádala pro ně večírky a společenské akce a v době války jim poskytovala jídlo a oblečení. Později ale vešlo ve známost, že byla za tímto účelem angažovaná nacisty. Nambijár uvádí, že později bylo potvrzeno zprávami, které obdržel, že byla zaměstnaná ministerstvem propagandy a jistým odborem ministerstva zahraničí.⁷³

Co se týče financování byl A.C.N. Nambijár od začátku svého působení v Berlíně informován, že veškeré aktivity jsou hrazené z půjčky, kterou poskytla německá vláda. Měsíčně přicházelo na dva účty 25 000 RM⁷⁴. Bose dostával dalších 10 000 RM. V září 1943 došlo s přesunem do Hilversumu k navýšení o 20 000 RM. S dalšími výdaji a přesuny se Nambijár dostal při vedení do finanční tísně, protože německá strana zmenšila své každoměsíční příspěvky. Proto v prosinci 1944 informuje Subháščandru Boseho. V lednu 1945 uvolní Bose sumu přibližně 60 000 RM, které jsou uloženy v japonské bance v Görlitzu. Po ukončení činnosti Centra je pravděpodobně část zbývajících peněz přesunuta Nambijárem na jiný účet.

V červnu 1946 podává Nambijár žádost o navrácení peněz, které jsou na účtu Centra Svobodné Indie (Free India Centre) a jeho osobním účtu. Oba účty jsou uloženy v Dresdner Bank, jejíž pobočka po válce spadá do Britské části Berlína. Jedná se o částku 263 220 Říšských marek a na privátním účtu byla částka 4000 RM.⁷⁵ Podle informací Deutsche

---

⁷² National Archives, Kew-Nambiar KV-2-3904_2, s. 54. „I have no doubt that Harbou obtained her intimate knowledge of the Azad Hind Movement in order to keep the Germans informed.“

⁷³ Ibid, s. 53. „Later it was confirmed by reports I received that she was employed by the Propaganda Ministry and some department of the Foreign Office...“

⁷⁴ RM-Říšská marka viz níže.

⁷⁵ National Archives, Kew-Nambiar KV-2-3904_1, Copy of letter from Indian Military Mission, pdf.s. 26.

Bundesbank odpovídá kupní síla 1 RM v roce 1946 hodnotě 3,3 eura k roku 2017.⁷⁶ Britové ale na požadavek reagují odmítavě, protože se jedná o peníze placené nacistickou vládou, proto zvažují různé stupně konfiskace stejně jako u jiných bojovníků za svobodu.

Důvody Boseho odjezdu na východ jsou podle informací, které poskytl jeho spolupracovník následující: Za prvé si pravděpodobně Německo a Japonsko rozdělilo sféry vlivu, takže Britská Indie připadla do japonské sféry. Bose se chtěl fyzicky přiblížit ke své rodné zemi. Po dobytí Singapuru v únoru 1942 vnímal bengálský politik Japonsko jako natolik silné, že by mohlo porazit Britské impérium. Další důvod je zcela politicky pragmatického rázu, Bose si uvědomoval, že přímo na východě je už vedený boj za indickou svobodu. Časem by tedy bylo mnohem těžší se dostat k moci v již zavedené struktuře. Podle prohlášení A.C.N. Nambijára se nejvíce obával vlivu Rásbiháriho Boseho, který měl značné zkušenosti s vedením emancipačních snah a v Japonsku se začal pohybovat už od roku 1915.⁷⁷ Nambijár byl prý také instruován, aby v případě nepříznivého válečného vývoje pro Němce, odešel do Moskvy. Bose se domníval, že Sovětský svaz by mohl mít nad Brity navrch.

O blízkém vztahu mezi S. Bosem a A.C.N. Nambijárem svědčí i to, že Nambijár byl jako jeden z mála obeznámen s existencí Boseho dcery Anity. Vztah s Emilií Schenklovou byl přísně střežen a jen hrstka lidí o něm věděla. Pro ostatní byl Bose osobou, která celý svůj život zasvětila pouze boji za nezávislost v každém jeho aspektu.

Boseho přesun na východ proběhl za spolupráce mezi zeměmi Osy. Nejprve se plavil německou ponorkou a druhou část cesty do Asie absolvoval na palubě japonské ponorky. Po příjezdu do Tokia v květnu 1943 se setkal s místními vůdčími osobnostmi indických

---

⁷⁶

https://www.bundesbank.de/Redaktion/DE/Standardartikel/Statistiken/kaufkraftvergleiche_historischer_geldb_etraege.html#doc124142bodyText6 [cit.27.7.2018]

⁷⁷ Pro více informací například. NAKAJIMA, Takeshi. *Bose of Nakamura: an Indian revolutionary in Japan*.

emancipačních snah. V Japonsku pokračuje ve svých aktivitách ve spolupráci s místním hnutím a rychle se dere dopředu. Jednadvacátého října 1943 byla v okupovaném Singapuru ustanovena Prozatímní vláda Svobodné Indie, v jejímž čele není nikdo jiný než samotný bengálský politik Subháščandra Bose. Státy, jež projevily nové indické vládě podporu, byly země Osy a jimi okupované oblasti či se jednalo o státy, které v té době spolupracovaly s Japonskem. O pár dní později vyhlásila nová indická vláda válku Británii a Spojeným státům americkým. Odsud se Indická národní armáda roku 1944 účastní přímé pozemní invaze spolu s japonskou armádou na severovýchodně Britské Indie, která dopadne pro Japonce katastrofálně. Tento simultánní útok je badateli považován za nejhorší porážku, kterou do té doby Japonské císařství utrpělo.

S válečným postupem si Bose začal uvědomovat, že ani Japonci nepomohou jeho vysněnému cíli a rozhodl se zkusit zažádat o pomoc u představitelů Sovětského svazu. Jednalo se o dosti smělý plán, neboť si indický politik nemohl být podporou Sovětského svazu vůbec jistý. Odhodlán pokračovat dál, nastoupil v srpnu 1945 do letadla za zmatku, který panoval v končícím válečném konfliktu. Do své destinace už nedoletěl. Letadlo se zřítilo brzy po vzletu nad Tchaj-wanem. Subháščandra Bose ještě téhož dne, 18. srpna, umírá v nemocnici na následky zranění utrpěných při havárii.

6.2. Přelíčení s vojáky Indické národní armády (INA)

Po útěku z Indie v roce 1941 se Bose dostal do Německa, zde mu trvalo notnou dobu, než se mu podařilo přesvědčit nacistické politiky, aby mu dovolili oslovit zajatce indického původu. Postupně se mu podařilo přesvědčit některé z nich, aby se přidali k formulujícímu se Indickému legionu. Podařilo se mu přesvědčit asi 2500⁷⁸ válečných zajatců z celkového počtu

---

⁷⁸ Počty se liší, někteří badatelé uvádí číslo až tři a půl tisíce vojáků.

17 000 možných kandidátů.⁷⁹ Indové byli pod vedením Němců cvičeni v armádních dovednostech. Legionáři byli zajati francouzskými a americkými jednotkami v době, kdy Německo kapitulovalo a následně předání britským spojencům.⁸⁰

Jednotky Indické národní armády se aktivně účastnily bitvy mezi Britským impériem a Japonským císařstvím na straně Osy. Střet se konal v okolí Imphálu a Kohimy na dnešním území severovýchodní Indie. Jedná se o velmi důležitou bitvu. Japonci se snažili o přímou invazi do Britské Indie. To se jim ale nakonec nepodařilo a utrpěli ohromné ztráty. Neúspěch takového rázu představoval bod zvratu pro válku v Asii.

Britové se rozhodli zadržené zrádce koruny potrestat. Jenomže mezitím se o těchto válečných zbězích dozvěděla veřejnost a představitelé Indického kongresu se začali velmi aktivně o osud vojáků zajímat. Indická vláda byla rozpolcená, na jednu stranu chtěla vojáky exemplárně potrestat, na druhou stranu se jednalo o krok, který by mohl vzbudit velkou nevoli mezi obyvatelstvem. Obzvláště v takovém období, kdy se zdálo zřejmé, že Britové by měli postupovat opatrně v kontextu nadcházející dekolonizace.

Za vojáky se přimluvil i vyznavač nenásilí Móhandás Gándhí, který stejně jako Džaváharlál Néhrú Boseho politiku od roku 1939 kritizovali. Když se o Boseho smrti dozvěděli, Gándhí reagoval slovy: „Subháš Bose měl hezkou smrt. Nepochybně to byl vlastenec, i když svedený z cesty.“⁸¹ Néhrú Bosemu vyčítal jeho politikaření v Evropě. Ostře se vyjadřoval proti jeho přístupu k fašistickým režimům. Přestože nesouhlasili s jeho politikou, oba se zasadili za publicitu osudu zadržených vojáků z INA.

Značná část veřejnosti ostře sledovala vojenský soud, jež se odehrával v Červené pevnosti v Dillí v listopadu a prosinci 1945. Nejdříve se spravedlnosti měli podrobit kapitán

---

⁷⁹ LAL, Vinay. The INA Trial: The Politics of Prosecuting Rebels. V: Lal Salaam: A Blog by Vinay Lal, 6. 1.2016, [cit. 1-8-2018].

⁸⁰ Vavroušková, s.111.

⁸¹ Gordon, s.345. „Subhas Bose has died well. He was undoubtedly a patriot though misguided.“

Šáh Naváz Chán, kapitán Prémkumár Ságál a poručík Gurbakš Singh Dhillón. Každý z těchto tří obžalovaných byl jiného vyznání-podle pořadí muslim, hinduista a sikh. Tento příklad jen podtrhoval přístup INA a Boseho důraz na kastovní a náboženskou sounáležitost. Navíc umožnil širokému spektru obyvatel se se souzenými ztotožnit. Všichni tři byli shledáni vinnými. Britové se snažili dosáhnout vyšších trestů, ale vzhledem k zájmu o proces a kvůli smýšlení mnohých, že šlo spíše než o zradu o projev vlastenectví a právo národa bojovat za svou zemi, se přiklonili k nižším trestům, než původně plánovali. Obvinění byli propuštěni na svobodu, museli zaplatit pokutu a byli propuštěni z armády.

7. Život A.C.N. Nambijára po válce

A.C.N. Nambijár měl velmi dobrý vztah s Džaváharlálem Néhrúem a podle všeho jeho důvěru nikdy neztratil. Po druhé světové válce žil ve Švýcarsku. Doposud nepublikované informace o indicko-českých vztazích poskytl náhled do Archivu MZV. V roce 1950 byl Nambijár indickou vládou navržen na post velvyslance Indické republiky v Československu. Znal československé prostředí a měl vybudovanou řadu kontaktů z doby před vypuknutím války. Žil v Československu šest let. Měl blízký vztah s vysokými indickými představiteli. To z něj dělalo perfektního kandidáta na tento post. Nicméně Ministerstvo zahraničních věcí po intenzivním zjišťování došlo k závěru, že vzhledem ke spolupráci s nacisty během druhé světové války, je nepřijatelné, aby taková osoba i přes obeznámenost s místním prostředím a zkušenostmi z diplomacie, zastávala místo velvyslance v Praze.

Vláda se rozhodla A.C.N. Nambijára neschválit na navrhovaný post⁸², i když šlo o velmi nestandardní postup.

---

⁸² Archiv MZV, Číslo fondu 27, Diplomatický protokol II 1945-57, číslo kartonu 30, Složka Cizí zastoupení v ČSR Indie nový velvyslanec, Nambiar. sign. 206 730.

A.C.N. Nambijárovi nepomohl ani přímluvný dopis od ředitele Orientálního Ústavu Vincence Lesného. Profesor se zde za svého dlouholetého známého zaručuje, ba co víc na post ho přímo doporučuje. Zdůrazňuje jeho pokrokové smýšlení a porozumění pro Československo. „Pokud vím, je velmi nakloněn naší republice a účastnil se také jednání při uzavírání obchodní smlouvy mezi Indií a Československem.“⁸³ Percepcí padesátých let jeho ujištění o kandidátově vhodnosti nepadlo na úrodnou půdu. „Posudek prof. Lesného je nutno brát s rezervou, protože Lesný je znám jako buržoasní intelektuál.“⁸⁴ Lesného snaha tedy Nambijárovi žádné body navíc nezískala. Kromě toho se jeho sdělení rozcházelo s vyjádřením zástupce obchodní delegace, který Nambijárovo jednání popsal jako pasivní. Zástupce ale dodává, že Nambijár bývá při návštěvě Dillí hostem Néhrúa.⁸⁵

Zpráva z 24. 7.1950: „Ministr odmítl doporučit agrément pro Šrí A.C.N. Nambijára. Na dotaz indického Zamini (zkratka pro ministerstvo zahraničí) vysvětlil takto: Ministerstvo zjistilo, že Nambijár byl v době II. světové války velmi aktivním spolupracovníkem nacistů. I když tato minulost není možno snad na závadu dnešní jeho politické činnosti není možno připustit jeho působení v Československu. Je obava, že politická minulost by mohla mít v budoucnosti nepříjemný vliv na dnešní přátelské vztahy Československo-indické.“⁸⁶

Československá vláda se rozhodla kandidaturu nepřijmout. Agrément se rozhodl zavrhnout ministr zahraničí Viliam Široký.⁸⁷ Byla vypracovaná rozsáhlá zpráva, která měla československému vyslanci v Indii pomoci toto rozhodnutí vysvětlit. Důvod vládního rozhodnutí je jasný, při podrobném zjišťování Nambijárovy minulosti shledali jeho válečnou aktivitu nepřijatelnou. Byla mu vytýkána angažovanost v prozatímní vládě Indie, která úzce spolupracovala s Němci a v níž Nambijár zastával funkci státního ministra. Svazek je doplněn

---

⁸³ Ibid. sign. 207 201.

⁸⁴ Archiv MZV, Číslo fondu 27, Diplomatický protokol II 1945-57, číslo kartonu 30, Složka Cizí zastoupení v ČSR Indie nový velvyslanec, Nambiar. Bez sign.

⁸⁵ Ibid. sign. 206 635.

⁸⁶ Ibid. sign. 207. 675.

⁸⁷ Ibid. sign. 207 403.

o fotku⁸⁸, na které je Nambijár v nacistickém Německu zachycen při rozhovoru s japonským generálem Hiroši Óšimou. Tímto je spojen i s japonským režimem. Navíc došlo k blíže nespecifikovanému incidentu na základě, kterého mu bylo roku 1949 odmítnuto vízum do Československé republiky.⁸⁹ Na druhou stranu se ozývaly hlasy, že Indie bude sotva prezentovat lepšího kandidáta. Indická strana ani samotný Nambijár s odmítnutím nepočítají.⁹⁰

Je dost pravděpodobné, že spojení s indickým diplomatem A.C.N. Nambijárem vzbudilo v tajné službě podezření, které bylo směřované na osobu profesora Lesného. Nambijár byl československou vládou považován za blízkého spolupracovníka nacistů, jenž byl také v kontaktu s fašistickým Japonskem. Profesor Lesný ve svém posudku na hlavičkovém papíru Orientálního ústavu označuje Nambijára za pokrokově smýšlejícího.

Je možné, že to byl impuls či jeden z více podnětů ke sledování činnosti Orientálního ústavu. O agrément bylo indickou stranou požádáno v roce 1950 a svazek založený na sledování činnosti Orientálního ústavu vznikl v roce 1951. V úvodní části svazku je následující průvodní zdůvodnění: „Všeobecný svazek na objekt Orientálního ústavu v Praze byl založen v roce 1951 s cílem operativního rozpracování podezřelé činnosti bývalých fašistů a styků těchto osob, které byly zaměstnány v ústavě.“⁹¹

Podezření v tajné službě vzbuzoval samotný fakt, že ústav nebyl během Protektorátu zavřen, nýbrž za přimluvy japonského akademika Džunjú Kitajamy ponechán nacisty, aby dále fungoval.⁹²

---

⁸⁸ Ibid. sign. 206 964.

⁸⁹ Ibid. sign. 206 730.

⁹⁰ Ibid. sign. 206 527.

⁹¹ Archiv bezpečnostních složek, Historický fond Státní bezpečnosti, inv.jed.H-137, svazek Orientální ústav, s. 0010.

⁹² Ibid. (Uvedené jméno Dr. Junyu Kitayami, jde pravděpodobně o překlep.)

Informant Stb vystupující pod značkou Io poskytl seznam vybraných členů a spolupracovníků Orientálního ústavu. Neopomněl zmínit ani oddělení, jež se zabývá Indií. „Předsedou indické sekce v roce 1938 a 1939 zvolen Lesný, místopředsedy Pertold a Stein, jednatelem Dr.ing. Hertzková a redaktor Nambiar, ...“⁹³

Záznam z Krajského velitelství státní bezpečnosti ze dne 18. září 1951 schvaluje návrh na zavedení odposlechu v Lázeňské ulici 4 na Praze 1 v kanceláři ředitele Orientálního ústavu. Jako důvod je uvedeno, že díky odposlechu je možno kontrolovat obsah rozhovoru mezi osobami, které ředitele Lesného navštěvují a za jakým účelem je navštěvován cizími zastupitelskými úřady. „Dr. Vincenc Lesný, který jest ve styku s Indickým vyslanectvím v Praze a členové tohoto vyslanectví navštěvují Lesného v jeho kanceláři. Mimo to jest navštěvován různými lidmi, které lze těžko kontrolovati za jakým účelem. Dále jest v této kanceláři navštěvován zaměstnanci ústavu z nichž většina jsou osoby s bývalou fašistickou neb kolaborantskou činností.“⁹⁴

Referent, který sledoval Orientální ústav, měl k dispozici klíče k budově ústavu a doporučil nejvhodnější čas instalace odposlechu na neděli v pět hodin ráno.⁹⁵

Zbytek života trávil A.C.N. Nambijár zastáváním různých diplomatických pozic či na jiných místech sloužících Indické republice. Od druhé poloviny roku 1948 byl diplomatem na vyslanectví ve švýcarském Bernu. Po krátké přestávce, kdy se věnoval novinářině, se vrací do diplomatických služeb. V roce 1954 byl jmenován velvyslancem ve Švédsku se zastoupením pro Dánsko a Finsko. Od následujícího roku působil jako ambasador ve Spolkové republice Německo, od dubnu 1955 až do března 1958.

---

⁹³ Archiv bezpečnostních složek, Historický fond Státní bezpečnosti, inv.jed.H-137, svazek Orientální ústav, s.0105.

⁹⁴ Ibid, s.0189.

⁹⁵ Ibid, s.0189.

Na Československo ale zcela nezanevřel. Minimálně na svého dlouholetého přítele Vincence Lesného, jak dokazuje pošta, kterou si vyměnil s Indirou Gándhiovou v roce 1981. Nambijár jí v dopise připomínal, že se blíží sté výročí narození profesora Lesného. Ve své odpovědi nabádá indická premiérka Nambijára, aby se zúčastnil v Praze oslav výročí. Sama ráda na setkání s českým indologem vzpomíná a dodává: „Vím, že byl váš dobrý přítel, mého otce a Indie“.⁹⁶

O velmi důvěrných vztazích s Néhrúem svědčí i familiární oslovení. A.C.N. Nambijár byl pro rodinu Néhrú-Gándhí Nanu. Nambijár byl údajně velmi zasažený zavražděním Indiry Gándhiové. Podle všeho upadl následně do hluboké deprese a brzo poté umírá.

8. Odkaz Subháščandry Boseho

Pro mnohé je Subháščandra Bose národním hrdinou, který obětoval svůj život za svobodu Indie. Představuje neotřesitelnou autoritu. Jeho odkaz je především živý v Bengálsku. V Kalkatě je možné navštívit Nétadží Bhavan, Boseho rodinný dům, v kterém se dnes nachází muzeum, knihovna, archiv a konají se tu přednášky týkající se historie národněosvobozenického hnutí či každoroční akce k připomenutí Boseho narozenin. Správu této budovy, internetových stránek www.netaji.org, výzkumného centra Netaji Research Bureau zajišťuje nebo se na těchto činnostech alespoň podílí rodina Subháščandry Boseho. Rodinní příslušníci také píší knihy o svém slavném předkovi a propagují jeho odkaz.

O tom, že Boseho dědictví zůstává stále živé, svědčí i počet vydaných knih, zabývajících se jeho životem, politikou či jeho smrtí. Existuje také množství publikací, jež se zaměřují na konspirační teorie kolem politikovy smrti. Kromě publikací například vznikl v roce 2017 zatím devítidílný seriál na internetové platformě ALTBalaji s výstižným názvem BOSE:

---

⁹⁶ Balachandran, s.226. „I know he was a good friend of yours, of my father's and of India.“

Dead/Alive (BOSE: Mrtvý/Živý). Jako knižní předloha k tomuto počínu sloužil bestseller India's Biggest cover-up (Největší indická kamufláž) od Anudže Dhara. A. Dhar na více než 400 stranách rozpracovává teorii, podle níž Bose neumřel při havárii letadla během druhé světové války, nýbrž mnohem později jako svatý muž.

Pro ilustraci R. Mukherdží v úvodu své knihy popisuje, že ačkoliv jeho otec viděl Boseho jako kontroverzní osobu především kvůli spolupráci se státy Osy, pro mnohé Bengálce to tak nebylo. Když se později R. Mukherdží vymanil z otcova stoprocentního vlivu a snažil se sám utvořit si názor, odrazovalo ho do jisté míry chování Boseho zapřísáhlých stoupenců. Jejich naprosté zbožňování tohoto indického předáka, odmítání manželského svazku s Emilií Schenklovou a jejich společné dcery či konspirační teorie a víra v jeho návrat.⁹⁷

Ačkoliv Boseho rodina Emilií Schenklovou a dceru Anitu přijala, pro některé Indy bylo těžké uvěřit, že by takto oddaný politik, který usiloval pouze o osvobození Indie, mohl mít rodinu. Emilie Schenklová Indii nikdy nenavštívila, zato dcera dnes provdaná jako Anita Bose Pfaffová do Indie jezdí a je uznávaná jako legitimní potomek Subháščandry Boseho.

Problematictější než jeho rodinné vztahy je politikova smrt. Ve válečném chaosu někteří nevěřili, že Bose opravdu zahynul na následky letecké katastrofy. Svoji nedůvěru zprvu vyjádřil i Móhandás Gándhí, ale po rozhovoru s Habíburem Rahmánem, který byl při tom, když Bose zemřel, už nepochyboval. Nicméně se objevovala tvrzení, že Nétadží přežil a je někde v Sovětském svazu či Číně.

Konspirační teorie a pochybnosti se opakovaly se železnou pravidelností. Indická vláda proto musela několikrát vydat oficiální prohlášení o předákově smrti a nařídít vyšetřování, která měla poskytnout potřebné důkazy.

---

⁹⁷ R.Mukherjee, úvod

Džaváharlál Néhrú zdá se, vytušil, jakým směrem bude na Subháščandru Boseho v budoucnu nahlíženo, když adresoval čtvrtého dubna 1939 svému úzkému spolupracovníkovi, indickému politikovi a diplomatovi Véngalilu Krišnanu Krišnovi Ménanovi dopis, v němž mimo jiné uvádí: „Pro tuto chvíli se Subháš stal jakýmsi symbolem Bengálska a je naprosto nemožné hádat se se symboly či o nich. Připadám si bezmocný.“⁹⁸

9. Závěr

Subháščandra Bose jakožto mladý a velmi aktivní politik získal možnost podílet se na směřování národní budoucnosti. Pravděpodobně kvůli jeho slibně rozjeté kariéře v Britské Indii se mu zřejmě dostalo možnosti navázat kontakt s evropskými politiky a významnými lidmi své doby. Boseho velké zklamání pramenilo z Gándhího vedení indického hnutí za nezávislost, proto se rozhodl vzít věci do „vlastních rukou“.

I když nepochybně sám viděl nedostatky nacistických a fašistických režimů, neznepokojovala ho jejich rostoucí moc a stupňující se teror. Otázkou zůstává, zda přehlížel zjevné pouze kvůli vidině svobody pro svůj lid a bylo mu upřímně jedno, jaké následky může válka znamenat pro ostatní státy.

Působení v Evropě bylo pro Boseho ve 30. letech pouze příprava na následující spolupráci, která nastala po jeho útěku z domácího vězení z Britské Indie na počátku roku 1941. Ve střední Evropě se pokoušel získat spíše pragmatické spojení, které by mohlo jeho snažení posunout dál.

Z probádaných archivních materiálů vyplývá, že Československá vláda si byla vědoma toho, že spolupracovat s indickými nacionalisty by mohlo vyvolat špatnou odezvu mezi

---

⁹⁸ Citováno z R.Mukherjee, s.207. „[F]or he moment Subhash has become a kind of symbol of Bengal and its quite impossible to argue with or about symbols. I feel very helpless.“

spojenci, především v období napjaté předválečné doby. Na druhou stranu existoval nepochybně upřímný zájem o kulturní výměnu mezi oběma státy.

Subháščandra Bose zůstává po více než sedmi dekadách oblíbenou ale kontroverzní osobou, která polarizuje společnost. Jasně je to možné vidět na přístupu historiografů. Zatímco Stanislava Vavroušková a Jan Bečka hodnotí na závěr své knihy bengálského bojovníka za nezávislost těmito slovy: „Nikdy však nepřijal za své ideologie nacismu, fašismu ani marxistického socialismu. Ke spojení s mocnostmi Osy byl veden výhradně pragmatickou snahou zajistit si jejich podporu v boji za nezávislost své země, nikoli sympatiemi k jejich režimům, ideologiím a politické praxi.“⁹⁹ V podobném duchu vyznívá i text na přebalu knihy, kde je Bose označen především za vlastence a radikálního nacionalistu.

Zcela odlišného rázu je hodnocení Vinaje Lála, v Dillí narozeného historika, který dlouhodobě působí jako profesor historie a asijsko-amerických vztahů na Kalifornské univerzitě v Los Angeles. Na svých internetových stránkách v příspěvku „A Strange Case of Doppelgangers: Hitler and Gandhi in India“ Lál Boseho otevřeně kritizuje. Vidí jeho spojení s Adolfem Hitlerem jasně. „Možná oklamán úctou, která byla Indii prokazovaná nejlepšími postavami německého osvícenství, od F. Schlegela, Augusta Wilhelma Schlegela přes Goetheho až k W. von Humboldtovi a Herderovi, a možná také oklamán svoji osobní nákloností k Němcům, kterou překvapivě sdílel s dalšími rádoby „radikály“. Zdá se, že Bose nebyl schopný pochopit, že z hlediska nacistických ideologů byla Indie živým důkazem degenerace, do které upadla východní větev Árijců, když selhala v zachování své čistoty.“¹⁰⁰

---

⁹⁹ Vavroušková, s.207.

¹⁰⁰ Dostupné z: <https://vinaylal.wordpress.com/2014/07/18/a-strange-case-of-doppelgangers-hitler-and-gandhi-in-india/> [cit.27.7.2018]. „Fooled perhaps by the esteem in which India was held by the supreme figures of the German enlightenment, from F. Schlegel, August Wilhelm Schlegel and Goethe to W. von Humboldt and Herder, and fooled too perhaps by his own personal affinity to Germans, one curiously shared by other supposed ‘radicals’, Bose seems to have been unable to fathom that, from the standpoint of Nazi ideologues, India was a living testament to the degeneracy to which the eastern branch of the Aryans had fallen when they failed to preserve their purity.“

10. Použité zdroje

Prameny – archivní materiály

Archiv Akademie věd České republiky-Fond Krása Miroslav

Archiv Kanceláře prezidenta republiky-Fond Kancelář prezidenta republiky (KPR)

Archiv Ministerstva zahraničních věcí-Fond Diplomatický protokol II, Fond V. sekce – administrativní

The National Archives, United Kingdom

Literatura

BALACHANDRAN, Vappala. A life in shadow: the secret story of ACN Nambiar: a forgotten anti-colonial warrior. New Delhi: Lotus Collection, Roli Books, 2016. ISBN 978-93-5194-172-9.

BOSE, Sugata. His Majesty's Opponent: Subhas Chandra Bose and India's Struggle against Empire. Cambridge, Mass.: Belknap Press of Harvard University Press, 2011. ISBN 978-0-674-04754-9.

FILIPSKÝ, Jan, Jaroslav HOLMAN, Stanislava VAVROUŠKOVÁ a Jaroslav STRNAD. Dějiny Indie. Praha: Lidové noviny, 2003. Dějiny států. ISBN 80-7106-493-9.

GORDON, Leonard A. Brothers Against the Raj: A Biography of Indian Nationalists Sarat Chandra Bose and Subhas Chandra Bose. New Delhi: Rupa Publications, 2015. ISBN 978-81-291-3663-3.

HAUNER, Milan. India in Axis Strategy: Germany, Japan, and Indian Nationalists in the Second World War. Stuttgart: Klett-Cotta, 1981. Veröffentlichungen des Deutschen Historischen Instituts in London, Bd. 7. ISBN 3-12-915340-3.

KIRKPATRICK, Ivone. The Inner Circle: The Memoirs of Ivone Kirkpatrick. London: McMillen, 1959.

KUHLMANN, Jan. Subhas Chandra Bose und die Indienpolitik der Achsenmächte. 2. Berlin: epubli, 2012. ISBN 987-3-8442-3736-8.

KRÁSA, Miloslav, FILIPSKÝ, Jan, ed. India's emerging foreign policy: early endeavours and challenges. Prague: Oriental Institute Academy of Sciences of the Czech Republic, 2000. Orientalia Bohemica. ISBN 8085425386.

KRÁSA, Miloslav. Indo-Czechoslovak Societies. Historical Roots and Early Prospects. Archiv Orientální, vol. 58,1 (1990), s. 20-32.

KRÁSA, Miloslav. Looking towards India: A Study in East-West Contacts. Praha: Orbis, 1969.

KRÁSA, Miloslav. Návštěvy Subháščandry Boseho v Praze. Nový Orient. 1971,26(8), 238-241. ISSN 029-5302.

KRÁSA, Miloslav. Po stopách Subháščandry Boseho v Československu. Nový Orient. 1971, 26(9), 279. ISSN 0029-5302.

KRÁSA, Miloslav. The Formative Period of the Indian National Congress Foreign Orientation: the Czechoslovak Aspect. In: Indian National Congress: Problems of the Liberation Movement and Independent Development of India. Ed. by M. Krása. Prague 1986.

MUKHERJEE, Rudrangshu. Nehru and Bose: Parallel Lives. Gurgaon: Penguin Books India, 2014. ISBN 978-0-143-42565-6.

PELINKA, Anton. Democracy Indian Style: Subhas Chandra Bose and the Creation of India's Political Culture. Přeložila Reneé Schell. London: Transaction Publisher, 2003.

RAZA, Ali, Franziska ROY, Benjamin ZACHARIAH (eds.). The Internationalist Moment: South Asia, Worlds, and World Views, 1917–39. Los Angeles etc., Sage Publications India, 2015.

SITANSU SEKHAR, Mittra. Bengal's Renaissance. Academic Publishers, 2001. ISBN 81-87504-18-8.

VAVROUŠKOVÁ, Stanislava a Jan BEČKA. Subháščandra Bose: hledání cest ke svobodě Indie. Praha: Academia, 2015. Historie (Academia). ISBN 978-80-200-2457-2.

VOIGT, Johannes. India in the Second World War, New Delhi: Arnold-Heinenmann, 1987.

VOIGT, Johannes. Indie im Zweiten Weltkrieg. Stuttgart: Deutsche Verlags-Anstalt, 1978.

Online zdroje

BERÁNEK, Petr. Subhás Čandra Bose a indické národní hnutí (1920-1945) [online]. Praha, 2008 [cit. 6-7-2018]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/58998/>. Rigorózní práce. Univerzita Karlova.

LAL, Vinay. The INA Trial: The Politics of Prosecuting Rebels. V: Lal Salaam: A Blog by Vinay Lal, 6. 1.2016, [cit. 1-8-2018]. Dostupné z:

<https://vinaylal.wordpress.com/2016/01/06/the-ina-trial-the-politics-of-prosecuting-rebels/>

LAL, Vinay. A Strange Case of Doppelgangers: Hitler and Gandhi in India. V: Lal Salaam: A

Blog by Vinay Lal, 18. 7. 2014, [cit.1-8-2018]. Dostupné z:

<https://vinaylal.wordpress.com/2014/07/18/a-strange-case-of-doppelgangers-hitler-and-gandhi-in-india/>